یاش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنک دەقابر-ندان چیقا باشلاغان	ایون (حزیران) 1932	سان 31

بو ساندا:

1 - قیزیل مستملکه — باش مقاله

2 - جبهەمزنی برلەشتریش حقنده — چوقای اوغلی مصطفی

3 - فرقه ایچنده ملی آغماچیلقلار — تیمور اوغلی

4 - «بوررا تیل اوچون» — چاغاتای

5 - یالغانچینك آیغاغی یاندا — چوقای اوغلی مصطفی

6 - «ملی لەشتریش» ایشلەری — تاش بالتا

7 - تورك غازیتاچیلغی (III) — توقتامش اوغلی

8 - سوریه ده

9 - تورکستان خبرلەری

ئۇلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

یاش توركستان

توركستان ملی استقلال مفكوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 نچی ییلنك دەقابر-ندان چیقا باشلاغان	ایوند (حزیران) 1932	سان 31

قیزیل مستملكه

اوتكەن — 1931 نچی — ییل بولشەویكلەر «ساویت‌شرقدە ملی جمهوریتلەر» قوروش سیاستینك — حقیقت تیلی بلەن ئەیتكەندە، ایسكی رومانوف پادشاهلغی قول آستندا بولوب سوگرادان قسماً (توركستان وە باشقوردستان كەبی) ملی مختاریت وە قسماًدا (آذربایجان، گورجستان كەبی) بوتونلای مستقل ملی دولت حالیغا كیلیب آلغان غیر روس ملتلەرنك یەڭیدەن روسیە اسارتی آستیغا آلینیب — ییتوینك 10 ییللغینی بایرام قیلیب اوتدیلەر. بولشەویكلەر توركستان مختاریتینی 1918 نچی ییلنك اولندەیاق یوق قیلغان ایدیلەر. آذربایجانی 1920 نچی ییلنك، گورجستانییدە 1921 نچی ییلنك كوكلەمندە استیلا ایتدیلەر. مەنە شونگچون 1921 نچی ییلنی بولشەویكلەر «ساویت برلگی تاریخینك ایگ مهم نقطەسی»

«ملی یول»

ایدیل-اورال استقلال فكریگه خدمت ایتوچی آیلق مجموعەدر. عرب حرفلەریله چیقادر.

آدرەسی:
Redaction „Yana Milli Yol“ — Berlin W 56, Postfach N. 24

«أمل مجموعەسی»

قریم توركلەرینك استقلال فكرینی تاراتادرغان اونبش كونلك مجموعەدر. عرب حرفلەریله چیقادر. آدرەسی:
„Emel Medjmuasi“ str. Ardealului N. 3 - Bazargic - Romania

«پرومەتە»

قافقاسیا، اوقراینا وە توركستان استقلاللارینی قورغاوچی فرانسزچه آیلق مجموعەدر. آدرەسی:
4, villa Malakoff, Paris (16)

«استقلال»

استقلالچی آذری محررلەری تاماندان بەرلیندە لاتین حرفلەریله هەر اون كوندە چیقاریلماقدا بولغان بو قیمتلی غازیتانی اوقوچیلاریمزغا توصیه ایتەمز. آدرەسی:
Berlin-Charlottenburg 2, Postfach N. 16

«قافقاسیا داغلیلاری»

شمالی قافقاسیا ملی استقلال دعواسینی ترویج ایتوچی آیلق مجموعەدر. روس تیلندە چیقاریلادر. آدرەسی:
Warszawa, Morszynska, 39 — Pologne

«یەڭی توران»

توركچه-فینچه آیلق غازیتادر. لاتین حرفلەریله چیقاریلادر. آدرەسی:
Iso Robertinkatu 4 B 12 — Helsinki-Suomi — Finland

دیب حسابلایدرلار. بو مناسبتله بولتور بوتون «مختاریتلی وه مستقل ملی جمهوریتلەر»دە ساۆیت قورولتایلاری وه فرقه قونفەرانسلاری بولوب اوتدی. رسمی ناطقلار تامانیدان رسمی نطقلار سویلەندی. بایرام طنطنه لارینك سوڭ حدینی 1931 نچی ییل مارت آیندا موسقوادا چاقیریلغان عموم اتفاق ساویتلار قورولتاپی تشکیل ایتب بو قورولتایدا ساویتلار اتفاقی ملی دولت قورولوشینك بوتون یەگی یوتوقلاری قید قیلنیب اوتدی.

بولشەویك ناطقلاری سوزلەرینی بز اوز وقتنده اوقوغان ایدك. بو رسمی بولشەویك ناطقلار تاماندان سویلەنگەن رسمی نطقلاردا بزنگچون یەگی بر نەرسه یوق ایدی. اوزبیکستاندان تورسون خواجه اوغلی، تورکمەنستاندان آیتاق اوغلی، تاجیکستاندان مؤمن خواجه اوغلی، قازاغستاندان اوراز عیسی اوغلی وه باشقا قیزیل ناطقلار تاشکند، عشق آباد، دوشەنبه (ستالین آباد) آلما-آتا وه باشقا تورکستان شهرلەرنده کوبدەن سویلەب عادت ایتکەن سوزلەرینك عینینی موسقوا قونفەرانسندا بر آز داها گوروللاتوب تکرارلادیلار. همه گه معلوم «غرامافون پلاقلاری!». ایندی و. قارپیچ اسمنده بریسی تورکستان «غرامافون پلاقلاری»غا آذربایجان، گورجی، ئەرمەنی، تاتار، باشقورت وه حتی یوی-خه-تیان اسملی ختای «پلاقلارینی»دا قوشقان وه بونلارغا اساسلانوب، «انقلابچی شرق» دیگەن موسقوا مجموعەسینك سوگنی (12-11 نچی) نسخەسنده «ساویت اتفاقی ملی مختاریتلارینك اون ییللغینه» سرلوحەسی آستندا بر مقاله یازغان.

بز، قارپیچ نك معلوم بولشەویك اسلوب وه روحنده یازیلغان بو مقالەسیغا اهمیت بیرمەیدە اوتوب کیتەر ایدك. فقط او بو مقالەدە «یاش تورکستان»نك ملی مسئلەدە توتقان یولینی تنقید ایتکەن بولغانی اوچون بز بوگا جواب بیریشنی لازم تاپامز. ساویت گورجستانی، آذربایجانی، ئەرمەنستانی وه بوتون تورکستان «ملی

جمهوریتلەری» وکیللەرینك بایرام نطقلارینی خلاصه ایتب قارپیچ: «مصطفی چوقای اوغلیغا اوخشاغان قاچقین بورژوآ ملتچیلەرنك وه یا اونلارنك (تورکستاندا قالغان) ملتچی-شووینیست مسلکداشلارینك ساویت شرقینك ملی أولکەلەرینی «قیزیل مستملکه» شکلنده کورسەتمەك اوچون تریشولاری قاندای آیانچلی.» دیدر وه ساویت شرقی ملی أولکەلەرینك بو حقیقی ماهیتینی بیلگیلەشده بزنك «حقسزلغمز»غا ایگ اوتکور دلیل اولاراق بزگه «باشقوردستان خلق خوجالغی شوراسی رئیسی یهودین نك نطقینی اوقوب چیقیشنی» تکلیف ایتەدر هەم بزدەن «مستملکه قوللاری بونگدەك قورولوش تهالکی (ئەنتوزیاسمی) بلەن یانا بیلیرلەرمی؟ مستملکه خلقلاری آغا دولت بلەن یهودین نطقندەغی روحده سویلی آلورلارمی؟» دیب سورایدر.

بز، قارپیچ نك مصلحتینی تیگلەدك وه یهودین نطقینی دقتله اوقوب چیقدق. بوندای «روح» بلەن هیچ کیمنك هیچ بر یرده سویلەمەسلگینی بزده قبول ایتەمز. یهودین نطقینك «روحی» کوب «فوق العاده»در وه ساویت اتفاقندان باشقا هیچ بر یرده ممکن بولماغان بر «روح»در. بوگا سبب اولاً: مستملکه حالندا بولغان دیگر مملکتلەردە مستملکه خلقلارینك وکیللەری بو «روحده» سویلەشدەن وه، حتی، اونلارغا آغالق قیلیب تورغان دولت إحکومتینك ده اونلارغا بو «روحده» سویلەتیشدەن اوتانولاری بولسا، ایکنچیدەن اوزینی «دنیاده ایگ سربست بر مملکت» سانایدرغان ساویت اتفاقده باشقاچا «روح» بلەن سویلەشنك قطعیاً یاساقلغیدر. باشقا روحده سویلەب کورگەن بر قانچا باشقورت وه تورکستانلیلارنك قاندای عاقبتغا یولوقغانلقلاری همه گه معلوم... یهودین لار بونی کوب یاخشی بیلیرلەر. «یاش تورکستان» ادارەسیگه موسقوادان «انقلابچی شرق» („Революционный Восток“) مجموعەسینك قارپیچ مقالەسینی حاوی نسخەسی آلینغان کون بز فرانسوز سوسیالیست غازیتاسی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

«پوپولەر» („Populaire“) 5/IV سانى)دە هندستان ملى حركتى ليدەرلەرندەن ويتحالبحاى پاتەل بلەن بولغان بر مصاحبەنى اوقودوق. پاتەل: «هندستان استقلاليت طلب ايتەدر. ياش هندستان، اينگلتەرە بلەن هيچ قانداى كيليشوگە اونامايدر. هندستان تام استقلاليت ايستەيدر. بو مسئلە بريتانيا ايمپەريومى قونفەرانسندا ايمەس، عموم جهان اقتصادى قونغرەسندەغنە ييشيلە آلور» ديدر.

بز پاتەلنك بو،غايت مراقلى، بياناتينك ديگر يېرلەرينى بو يېردە كتيريب اوتورمەيمز. فقط شونى علاوە ايتمەك لازم،كە بونداى بياناتدا بولغان پاتەل عينى كوندە، بريتانيا حكومتندەن قورقماسدان، لوندونغا كيتمەكدە ايدى.

پاتەل بياناتندان اقتباس ايتمەكدەن مقصديمز، بريتانيا مستملكەسى بولغان هندستان ايلە «ساويت اتفاقى مستقل جمهوريتلەرى» آراسنداغى فرقنى كورسەتمەكدر. بولشەويكلەر تامانيدان «مستملكە قوللارى» ديب آتالغان هندولەر، هندستان استقلاليتى حقندەاجنبيلەر بلەندە آچيقدان آچيق سويلەشە بيليرلەر. «ساويت ملى جمهوريتلەرى سربست خلقلارينك ايسە «استقلاليت» حقندە تاووش چيقارماقغادا حقلارى يوقدر؛ اونلار مطلقا موسقواطرفدان معئول كورولوب تصديق ايتلگەن «روح» بلەنگنە سويلەمەك مجبوريتندەدرلەر.

البت، بز، «ساويت شرقينك ملى أولكەلەرى»نى «قيزيل مستملكە»، يعنى «حقوقاً ايزيلگەن وە استثمارچى دولتنك شدتلى قونترولى آستندا بولغان»، «استثمارچى دولتگە ارزان بهاغە خام مال بيريب، اوندان قيمت بها بلەن صنايع مالى آليشغا مجبورايتلگەن» مملكتلەر ديب سانايمز. «مستملكە» مفهومينك بو تعريفينى بز بولشە «سياسى لغت»ينك اوزگنەسندەن آلوب اوتوروبمز. «ساويت شرقينك ملى أولكەلەرى» بو مفهوم آستيغا كيرمەيدرمى؟ قاريبچ بو «ملى أولكەلەر»نك «حقوقاً ايزيلگەن وە موسقوانك شدتلى قونترولى آستيغا آلينغان»لغينى انكار ايتە آلورمى؟ قوممونيست فرقەسينك

توركستانداغى اورتا آسيا بيوروسى بو قونترولنى كورسەتمەيدرمى؟ روسيە بولشەويكلەرى توركستاننى اينگليزلەرنك هندستاننى استثمارندەن آزمى وە انسانيتلى رەوشدەمى استثمار ايتمەكدەدرلەر؟ بولشەويكلەر توركستاندان خام مالنى، اينگليزلەرنك هندستاندان چيقارديقلاريغا نسبتاً آز مقداردەمى چيقارماقدالار؟ عينى بولشەويكلەر روسيە صنايع معمولاتينى توركستاندا هندستانداغى اينگليز مالندان آز بهاغامى ساتماقدالار؟ توركستان غازيتالارى بولشەويكلەرنك توركستان شهرلەرندە اوىمەاوى يوروب پاختا آختارغانلارينى وە خلقنك كوريە-ياستوغندان، چاپاندان پاختاسينى چيقاروب آلغانلارينى دفعەلەرچە يازماديلارمى؟ بر قاپچق پاختا اپيى، پاختالق چاپان وە كوريە اوچون يالغز تاشكنددە قانچا توركستانلى آتوب أولدورولدى؟... توركستانليلارنك كوز ياشى وە قانى بلەن سوغاريلوب يتوشكەن وە كوريە-چاپاندان سوكوب آلينغان بو پاختالار موسقوا، ايوانوا-ووزنەسەنسك شهرلەريگە كوندەريلمەديمى؟

بولشەويكلەر، ساويت أدارەسينك بر دونوم نقطەسى سانالديقلارى 10 نچى فرقە قونغراسندان بحث ايتشنى ياخشى كورەدرلەر. قاريبچدا مەنە شو قونغرادان اقتباس ايتەدر. بز هەم عينى قونغرە مضبطەسندەن استفادە ايتمە كچىمز. بيريك قوممونيستلاردان بولغان وە «روسيە» آتينى يوقاتوب، اورنيغا «ساويتلار اتفاقى» نامينى بيريش فكرينى اورتاغا آتقان زاتونسكىنك نطقيغا باقيك. ساويت مركزينى اقتصادى جهتدەن محكملەمەك لزومندەن بحث ايتەرەك زاتونسكى تأكيد قيلادر: «غايت طبيعيدر،كە بز، اطراف أولكەلەرنك ضرريغا مركزنى محكملەيە بيلسەك، توغرو حركت قيلغان بولور ايدك. مركزنى محكملەمەك اوچون اطراف أولكەلەرنى تالاماغمز لازم كيلسەيدى، بز بونىدە قيلار ايدك.» زاتونسكىنك بو فكرلەرى ايشكە آشيريلماديمى؟

يورتمزنك مستملكە بولغانلغى ازجملە «دولت مؤسسەلەرينك يير-

لیله‌شتریلمه‌سی » پلانی بله‌نده تصدیق ایتله‌در. سربست وه ملی
استقلالیتلی مملکتله‌رده دولت مؤسسه‌له‌رینک یرلی اهالیغا یاقینلا-
شتریلیشی » حقنده بر مسئله‌نك اورتاغا قویولوشی ممکنمی؟ یالغز
مستملکه أولکه‌له‌رده‌گنه «أداره‌له‌رنك یرلی اهالیغا یاقینلاشتریلیشی»
مسئله‌سنده‌ن بحث ایتله بیلیر وه لازمدرده.

بز قاریبچ افندیله‌رنك بیره‌درگه‌ن جوابله‌رینی آولدان بیله‌مز.
اونلار شبهه‌سز روس وه غیرروس پروله‌تارلارینك دوستلغی، او-
نلارنك عمومی منافعی وه پروله‌تاریات دیکتاتوراسی منافعندان بحث
ایته‌درله‌ر. فقط... مه‌نه؛ قاریبچ‌نك اوزی لینین تاماندان 3 نچی
بین‌المللنك 2 نچی قونغراسندا (1920 نچی ییل) تورکستان مسئله-
سنده سویله‌نگه‌ن نطقدان مثال کتیره‌در. لینین‌نك اوزی‌ده اعتراف
ایتکه‌ن، که «تورکستاندا حقیقی پروله‌تار حرکتی حقنده سوز
هه‌م بولالمایدر.»

بوگا قاراماسدان لینینچی افندیله‌ر بزنك تورکستاندا «حقیقی
پروله‌تار دیکتاتوراسی» یاراتدیلار. بونك قاندای بر پروله‌تار دیکتا-
توراسی بولغانلغی حقنده مذکور 10 نچی قونغرادا موسقوا تامانیدان
تعیین ایتلگه‌ن «تورکستان هیئتی» نامندان سافاروف ایضاحات
بیرگه‌ن. سافاروفنك ئه‌یتووینچه بو: «ایسکی مستملکه معامله‌سینك
ساویت بایراغی آستندا، ساویت شکلنده دوام ایتدیریلمه‌سنده‌ن عبارت»در.

تورکستاندا بولشه‌ویك دیکتاتوراسی ماهیتی حقنده‌غی بو
سافاروف تعریفی حاضرغی دور اوچون‌ده توغرو بولوب قالماقدادر.

«ساویت شرقی ملی أولکه‌له‌ری»نك مستملکه‌لك ماهیتینی
یهودینلارنك نطقلاری بله‌ن أورتوب بولمایدر.

* * *

جبهه‌مزنی برله‌شتریش حقنده

جبهه‌مزنی بیرله‌شتریش حقنده‌غی «یاش تورکستان»نك 29

نچی ساندا‌غی مقاله‌مغا دوست استقلالچی مطبوعات مقابله‌ده بو-
لوندی. بو حقده اورتاغا آتقان فکریمنی «یاگا ملی یول» (4 نچی
ساندا)، «استقلال» (9 نچی ساندا)، «یه‌گی توران» (5 نچی
ساندا) وه «وولنویه کازاچه‌ستوا» (105 نچی ساندا) دوستانه
مقاله‌لارله قارشو آلدی. باشقا تورلو بولووی‌دا ممکن ایمه‌س‌ایدی.
چونکه 1918-1921 نچی ییللارینك حزین تجربه‌له‌ری هه‌ممه‌نك
خاطرنده‌در. ایسکی ایمپه‌راتورلق روسیه‌سینك غیر روس ملی أولکه-
له‌ری، آرالارندا برلك بولماغانلق نتیجه‌سنده قوربان توشدیله‌ر.
برنچیده‌ن، تورلو أولکه‌له‌رده باشلانغان ملی حرکتله‌ر عمومی بر
غایه‌غا توقتاماغان ایدی. قافقاس وه اوقراینا خلقلاری تولوق دولت
استقلالیتی یولندا تریشیب، اونی ایشکه آشیریشغا موفق بولا آلدق-
لاری حالدا، بزنك تورکستان (حاضرغی قازاغستان ایله برابر) وه
باشقوردستان که‌بی أولکه‌له‌ر «روسیه‌ده ده‌موقراتیك فه‌ده‌راسیونی»
ایچنده اوزله‌ریچون مختاریت قوردیلار؛ ایدل بویلی توغانلاریمز
ایسه یالغز ایچکی ملی-مدنی مختاریت بله‌ن‌گنه کفایتله‌ندیله‌ر. عمو-
می غایه‌دا بو تورلولك، عمومی دوشمانغا قارشو کوره‌شده محکم
برلك یاراتماقغا قیینلق کورسه‌تدی. بز سوك مره‌گه قادار بربریمز-
گه یولداشلق قیلالمادق.

باشقا تورلو که‌مچیلکله‌ریمزده بار ایدی. بر قانچامز آوروپا-
لیلارغا-آتاناتاغا حدده‌ن آرتق امید باغلادی وه اونلارغا ملتله‌رنك
حیاتینی یه‌گی وه حقانیتلی اساسلاردا قطعی صورتده قوروچی
نظریله باقدی. «آتاناتانك سیاسی حمیتپرورلگی»گه کورسه‌تیلگه‌ن
بو ایشانچ، مدهش روس تهلکه‌سیگه قارشو کوز آلدیمزدا بر پرده
که‌بی بولدی-وه حتی بربریگه ایگ یاقین قومشولقدا بولغان خلقلار
آراسندادا «برلك روحی» محکمله‌شووی یولندا مثبت بر وضعیت
توغدیرا آلمادی.

بو ییرده باشقا که‌مچیلکله‌ر وه او دورنك اختیاری وه غیر

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەرلەر قولىيازمىلار ئامبىرى

اختیاری یا گلیشلقلاری حقنده سویله‌مه‌یمه‌ن. او خطا وه که‌مچیلکله‌ر روس سالدات وه ایشچیله‌ریگه «اوکتوبردەن سوڭ روسیه أولکه‌له‌رینی» توپلاشدا سوڭ درجه‌ده قولایلق کورسه‌تدی.

بزنك بو حزین کیچمیشیمز، یاخشیراق کیله‌چه‌گیمز اوچون عبرت درسی بولمالیدر. ایندی بز یوقاریدا سویله‌دیگم ایکی خطادان قورتولغانمز. حاضر هه‌مه‌مزده برگنه عمومی غایه باردر؛ اوده ملی مستقل دولت قورماق غایه‌سیدر. بورونغی مختاریتچی تاتارلار، باشقورتلار وه تورکستانلیلار کوبده‌ن قافقاسیا وه اوقراینانك «سوڭ منزلگه» قادار «سیاسی مجادله یولداشی»درلار. قازاچی استقلالچیلار صفی هه‌م کونده‌ن کونگه کوچه‌یمه کده‌در. استقلالچیلار آراسندا آرتق آوروپالیلارغا ایسکیسی که‌بی قوتله ایشانوچیلارنك تاپیلووی شبهه‌لیدر. ساویت روسیه‌سنده توغولووی محتمل حادثه‌له‌رنك آغیر بحران وه ایچکی اختلافلار ایله باشی ئه‌یله‌نیب تورغان آوروپانك اوزگه‌له‌رنك ایشیگه قاریشماقدان زیاده اوز داخلی انتظامینی ساقلاماقغا تریشمه‌ك مجبوریتنده قالدیغی بر زمانده واقع بولووی ممکن. هه‌ر حالدا ملی مجادله‌له‌ریمزده آوروپانك بزگه بوتونلای علاقه‌سز وه بیطرف قالووینی نظرده توتوب، ساویت روسیه‌سیگه قارشو کوره‌شده اوز باشیمزغا یالغز بولغانیمزنی تصور ایتب حرکت قیلیویمز کیره‌ك.

دوشمانیمز کوچلیدر. او، بزنك بوتون حیات مرکزله‌ریمزنی اوز قولندا توتمه کده‌در. روسیه‌نك بزنك مملکتله‌ریمزگه بولغان «حقی»نی مدافعه کوره‌شنده مونارشیست جنرال ماخروفدان تارتوب سوسیالیست-ره‌وولوسیونه‌ر له‌به‌ده‌فگه قادار بوتون روسلار دوشمانمز تاماندادرلار. بزنی آرزو ایتدیکمز غایه‌غا ایلته‌درگه‌ن برگنه یول بار بولسا اوده — بوتون استقلال یولندا کوره‌شوچیله‌رنك برله‌شوله‌ریدر.

بو یرده رسولزاده محمد امین بیکنك «استقلال» غازیتاسندا

بزنك فکریمزگه بوتونلای قوشولوب اونی معقول کورگه‌نلگینی بیلدیرگه‌ن مقاله‌سینی بالخاصه قید ایتمه‌ك ایسته‌ردم. امین بیك یالغز آذربایجان ملی قورتولوشی حرکتینك رهبری گنه ایمه‌س، حتی عموم قافقاس مفهومنده‌کی بویوك سیماله‌رنك بریدر. بو جهتده‌ن بزنك برله‌شکه‌ن جبهه توغروسنداغی فکریگه بو جبهه فائده‌سیگه عموم قافقاس مفهومنده خوش بر جریان که‌بی باقماقدا حقلیدرمز.

«وولنویه کازاچه‌ستوا» هه‌م کوچله‌ریمزنك برله‌شتریلیوی لزومی حقنده قطعی بیاناتده بولوندی.

بزنك فکریمزچه بو برلکنی یاراتماقنك ایگ توغرو وه‌یاخشی یولی آیریم ملی جبهه‌له‌ر وکیلله‌رنده‌ن عبارت بر مشاوره مجلسی چاقیرماقدر. بعض مسئله‌له‌ر باردر، که اونلارنی مطبوعات صحیفه‌له‌رنده ایمه‌س؛ برابرلکده عمومی بر ماسا تووه‌ره‌گنده محاکمه وه حل ایتمه‌ك لازمدر. طرفیمزدان قوزغاتیلغان برله‌شکه‌ن جبهه مسئله‌سیده، فکریمزچه، مطبوعات یوزنده (نه قادار خوش بولسا بولسون) آچیق صورتده مناقشه قیلیب بولمایدرغان، بو جنس مسئله‌له‌رده‌ن سانالادر.

دیمه‌ك، بزنك قطعی تکلیفیمز — ممکن قادار یاقین کیله‌چه‌کده آوروپا مرکزله‌رنده‌ن برنده قریم، ایدیل-اورال، تورکستان، قافقاس، اوقراینا وه استقلالچی قازاچیلار وکیلله‌رنده‌ن مرکب بر مشاوره مجلسینك چاقیریلماسیدر.

سوزمنی بتیره‌رکه‌ن «یه‌گی توران»ده تورك جبهه‌سی برلگی حقنده اورتاغا آتیلغان فکر اوستنده بر آز توقتاب اوتمه‌کچی‌مه‌ن. قناعتمچا، محمد صادق بیکنك تورك برلگی حقنده‌غی آرزوسی فقط حرث ساحه‌سینده، تاریخاًده ثابت قارداشلق تویغوسینك داهادا یاقیندان معنوی وه روحی بر صورتده عمومیله‌شتریلمه‌سی اوه انکشاف ایتدیریلمه‌سی شکلنده وجودگه کتیریله بیله‌در. بز ایسه حاضر نوقول سیاسی وه سیاسی-اقتصادی بر مسئله‌نی مطالعه ایتمه-

کده‌مز... مثال اوچون قریمنی، تورکستاننی وه آذربایجاننی آلایلق. بونلار تورك أولکه‌له‌ریدر؛ آرالارنداغی قان قارداشلغی، تیل برلگی وه متقابل محبت نه تیکشیریشکه محتاجدر، نه‌ده شبهه‌گه معروضدر. بو أولکه‌له‌رده تورك حرثینك انکشافیله متناسب بر شکللده معنوی باغلیلق‌دا أوسمه‌کده‌در. چونکه بو ئولکه‌له‌رنك حرث منبعی عمومیدر — تورکللك‌در. اونلارنك سیاسی جهتده‌ن برلگی ایسه باشقا مسئله‌در. مثلا: آذربایجان سیاسی وه اقتصادی جهتده‌ن تورکستاندان زیاده گورجستان وه باشقا قافقاس ملتله‌ریله باغلیدر. بو سببده‌ن آذربایجانك قافقاس قونفه‌ده‌راسیونیغا کیریوی غایت طبیعیدر. قریمده بونك که‌بی‌در: او، سیاسی وه اقتصادی خصوصده بزده‌ن کوره اوقراینا‌غا یاقینراقدر. بو سببده‌ن قریمنك سیاستاً اوقراینا بله‌ن یاقینلاشیوی ألزمدر. اما سیاسی خصوصلاردا تورلو غروپلارغا کیرمه‌کله برابر بوتون تورکله‌ر معنوی وه دیگر هه‌ر جهتده بربرله‌رینی حمایه ایتمه‌لیدرله‌ر. برده، روسیه ایمپه‌ریالیزمیغا قارشو یونالتغان حاضرغی کیسکین سیاسی کوره‌شیمز چاغندا بوتون استقلالچی خلقلارنك برله‌شکه‌ن استقلال جبهه‌سی مسئله‌سی آراسیغا حرثی بر تورك جبهه‌سینی سیقیشدیرماق، ساده‌چا اصولسز بولسا کیره‌ك دیب اویلیمز.

چوقای اوغلی مصطفی

* * *

فرقه ایچنده ملی آغماچیلقلار

بوکونکی ساویت مطبوعاتی تورکستان قوممونیستلاری وه ساویت مؤسسه‌له‌رنده‌کی ملی تارتیشمالار، یرلی وه روس مأمورله‌ر آراسنداگی آغماچیلقلاردان کوب گنه بحث ایتمه‌کده‌در.

روسلار یرلی مأمور وه ایشچیله‌رنی مؤسسه، أداره وه فابریقالاردان قووش، اونلارنی توتوب دوپپاسلاش، یرلی خلق تیلی وه حرثینی تحقیر ایتش که‌بی حرکتله‌ر بله‌ن مشغولدرله‌ر. بو حرکتده

فرقه‌لی، فرقه‌سز بوتون روس مأمور وه ایشچیسی قول قولغا بیریب کیتمه‌کده‌له‌ر.

فرغانه‌ده اوچ فرقه‌سز روس ایشچیسی مؤسسه قلوب رئیسی حکیم اسملی بر تورکستانلی‌نی توتوب دوپپاسلایدرلار. بو حادثه‌نی مجلسکه اشتراك ایتکه‌ن فرقه باشلوقلاری وه فابریقا مدیری چورق ایتمه‌سده‌ن اوتوروب سیر ایتکه‌نله‌ر.

فرغانه‌ده بر فابریقانك ایشچیله‌ر اونباشیسی حتی ایکنچی بر فابریقانك باشلوغی یرلی ایشچیله‌رنی توتوب اوره‌درله‌ر.

که‌ته قورغاندا اجزاخانه ایشله‌ری رئیسی اوز قول آستندا ایشله‌وچی بر تورکستانلی‌نی قووب یوبارغان وه اوزینك اوزبیکستانده اوزبیکله‌رسز ایش قیلا آلادرغانینی، اوزبیك ایشچیسی، تیلیگه احتیاجی بولماغانینی سویله‌گه‌ن. بو مسئله اوستنده شکایت ایتیلکه‌نده یوکسه‌ك یرله‌رده‌گی فرقه وه حکومت ایشچیله‌ری‌ده بو یورتداشلاری مستملکه‌چی روسنی یاقلاغانلار. بونلاردا ساویت‌مطبوعاتی فکرنچه بویوك روس ملتچیلگنك بر کورونوشی ایمش. طبیعی یولداش ستالینچه ئه‌یتکه‌نده اوقتوبر انقلابینی چیقاروچی روس ایشچیسینك «حقلی» ملی غرورینك بر کورونوشیدر.

تورکستان یرلی قوممونیستلارنداگی ملی آقیمدا اوزینی تورلو دورله‌رده تورلو شکلله‌رده کورسه‌توب کیله‌در. روسلار تورکستان ملی مختاریت حکومتینی یقتیب بولشه‌ویك روس أداره‌سی توزدوکله‌ری زمان بر طاقم ملی ضیالیلار ملی منفعتمزنی بو أداره‌گه اشتراك ایله تأمین ایتش، بو أداره‌نك باشیغا کیچیب اوتوروب ایچده‌ن تأثیر ایتمه‌ك فکریگه توشکه‌نله‌ر ایدی. او زمان تورکستان قوممونیستلارینك کوبچیلگی بو ملتچی ضیالی عنصرله‌رده‌ن ایدی. فقط یاواش یاواش اوز موقعینی محکمله‌مه‌کده بولغان موسقوا اوز مکتبله‌رنده بر طاقم دها ایشانچلی جوجه‌له‌ر یتشتیرمه‌ك لزومنی‌ده‌اونوتماغان ایدی. مه‌نه بو موسقوانك اوز قولی بله‌ن تربیه‌له‌نوب یتشتر-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
قوليازمىلار ئامبىرى

يلگەن عنصر اولكى ملتچى عنصرلەرنك يريگە كيچەجەك ، موسقوانك دها أمنيتلى ايشچيلەرى ، ترجمان ، مرشبلەرى بولاجاقدى. فقط بونگلەدە ايش موسقوانك اويلاديغىدەك بولوب چيقمادى. او موسقوا طلبەسى ايچندەندە ايش باشيغا كيليب حقيقى وضعيتنى كورونچە ملى تامارى قاباروب عينيلە يوقاريداگى ملتچيلەرنك توتدوگى يولنى توتوب كيتوچيلەر كوب بولدى. حتى اونلارنك ايچندەن ملتچى بولوب عيبلەنونى اوزى اوچون بر شرف تلقى ايتوچيلەر چيقدى. نهايت موسقوا كوب زحمتلەر سوگندا بولسادا فيض الله خواجە ، اكمەل اكرام ، آيتاق اوغلى وە اوراز عيسا كەبى بر نيچەصادق بندەلەردە تاپوب آلدى. موسقوا بوصورتلە هەركون بر تورلو اوپورولە كدە بولغان توركستان آگەنتوراسينى توزاتوب آلغانلىغنى أميد ايتب سەوينەر ايكەن اصل اساسدەكى اوپوروق كورونوب قالدى.

بوكون اورتا آسيا بيوروسى وە توركستانداگى محلى ملى فرقە أدارەلەرى بوتون قيشلاق وە رايون فرقە وە حكومت مؤسسەلەرندەگى ايشچيلەرنك بوتونلاى خلق منفعتى تأثيرى آستندا قالغانلقلاريغا شاهد بولوب اوتورەدرلەر. ديمەك موسقوا 14 سنەلك زحمت نتيجەسندە بلاواسطە خلق بلەن تماسدە بولونوب ، اصل اجرا ايشلەرينى كوروچى بو عنصرلەرنى اوز خلقى منفعتندەن بر آديمدا آيرا آلماغان.

بو سوڭ زمانلاردا توركمەنستاندا آتاقورد اوغلى ديگەن عشق آباد شوراسى رئيسى مشهور قومونيستنك قولى آستندا بر آتاقورد چيلق » آقيمى بولغانلغى چيقاريلغان. بو حركتنك مقصدى اوز ايلندەن بولغان ساويت «دوشمانى » عنصرلەرگە ياردەم وە اونلارنك ايشلەرينى ايلەريلەتيش ، اونلارنى قولخوزلارغا تارتيش بلەن قولخوزلارنى اونلارنك تأثيرى آستيغا كيرتيش بولغان ايمش. توغروسينى ئەيتكەندە بولشەويكلەرنك توركستاندا يوروتوب كيلديكلەرى «بين المللچيلك » تجريبەلەريندەن بوكيشى اوز أيلى اوزخلقى منفعتينى تو-

شونمش وە مظلوملەرگە ياردەم ايتمە كچى بولمشدر. طبيعتيلە بوكيشى درحال مسئوليتكە تارتيلغان...

تاجيكستاندا لاقاى رايونى فرقە وە شورا أدارەلەرى باشندا توروچيلەرنك غەللە ايكنينى پاختاغا ترجيح ايتكەنلكلەرينى آچيق سويلەب خلقنى پاختا ايكيشدەن ساويتوب غەللە ايكينشكە تشويق ايتكەنلكلەرى وە باشقا رايونلاردا بولوب تورگەن بوكەبى چقيشلار خلقدا ساويت سياستيگە قارشو بر احوال روحيە توغديرماقدا ايمش. فرقە اعضاسندەن خلقنى پاختا ايكينيگە قارشو چاقيروچيلار كوپەيمەكدە ايمش.

اوزبيكستانك كەرمينە ، اورتا چيرچيق ، ايزباسكەنت ، قوراما وە باشقا رايونلاردا بولوب كيلگەن ساويت عليهدارى آقيملار اوزبيكستان فرقە مركزى طرفدان يوزەگە چيقاريليب اوگار قارشو تدبيرلەر كورولگەن.

قازاغستاندا فرقە مركزى بلەن محلى تشكيلاتلارى ، مركزى حكومت بلەن محلى حكومت أدارەلەرى آراسندا هيچ بر تورلو رابطە قالماغانلغندان ، فرقە أمرلەرينك محللەردەكى فرقەلى ايشچيلەر طرفدان نظر اعتبارغا آلنماغاندان ، قومونيست فرقەسينك أساسى وصفى بولغان ديسەپلينك بوتونلاى قالماغاندان شكايت ايتيلمەكدە وە بو حالغا قارشو بر تدبير بولماق اوزرە اوبلوستلار تشكيلاتى قوروشغا تشبث ايتيلمەكدەدر.

مەنە بو ، توركستان يرلى قومونيستلارى آراسنداگى ملى آقيمنك بر كورونوشيدر. بو آقيمدان قورقووەتلاش بلەن بحث ايتمەكدە بولغان ساويت مطبوعاتى بو آقيمنك «صنفى دوشمانلارنك بر مانەورەسى » بولوب مقصدينكدە ساويت پاختا وە قولخوز سياستينى يقيتماقلا عموميتلە ساويت حكومتى سياستيگە شدتلى بر ضربە اورمەك بولغانلىغينى سويلەمەكدەدر.

بو تثبيت غايتدە توغرى. بر كرە بو آقيم منفعتى ، توشونوشى

اعتباریله ساویت دوشمانی بولغان تورکستان قیشلاقیسی ، چاروا۔ چیسی آقیمیدر. اونك منفعتی ، آچ قالماسلغی حتی یاشایا بیلمه‌ك امکانی یالغز ساویت روسیه‌سی سیاستینك ییقیلیشیغا باغلیدر. ساویت روسیه‌سی روس دولت سرمایه‌دارلغی سراینی تورکستان قیشلاقیسی ، چارواچیسی مزاری اوستیگه تیکمه‌کچی بولادرکه انصافینی یوقا۔ تماغان هیچ بر تورکستانلینك کورکوریگه بو سیاستکه خدمتچی بولووی احتمالی هه‌م یوق. مه‌نه بوکون ساویت مأموری بولغانی حالدا ، بوتون تهلکه‌له‌رنی بوینیغا آلوب ، قوممونیست فرقه‌سی مرکزی امرله‌رینی تیگلمه‌گه‌ن ، ساویت حکومتی سیاستیگه قارشو چیقیب یورتداشلارینی باختا۔قولخوز سیاستیگه قارشو چاقیرماقدا بولغان رایون ، قیشلاق ایشچیله‌ری اوز خلقیغا مزار قازیماق ایسته۔ مه‌گه‌ن ، ملی روحینی یوقاتماغان تورکستانلیلاردر. تیمور اوغلی

* * *

«بورر راتیل اوچون»

بو ییل بیشنچی مای ، روسیه بولشه‌ویك فرقه‌سینك باش ناشر افکاری سانالغان» «پراودا» غازیتاسینك چیقا باشلاغانیغا 20 ییل تولووی مناسبتیله «مطبوعات کونی» اعلان قیلندی وه بوتون ساویت غازیتالاری بوکون اوچون هافتالارچا اولدان حاضرلانوب ، او کونکی سانلارینی بو بایرامغا آتاب چیقاردیلار. او جمله‌ده‌ن تور۔ کستاندا چیقادرغان بوتون ساویت مطبوعاتی‌دا بیشنچی مای نسخه۔ له‌رینی «پراودا»غا آتاغان مدحیه‌له‌ری وه اوزله‌رینك ساویت أداره۔ سی سایه‌سنده کورگه‌ن «موفقیتله‌ری» بله‌ن تولدوردیلار.

ساویت تورکستانداغی «ملی» مطبوعاتنك ایچ یوزینی «یاش تورکستان»نك اوتکه‌ن سانلارندان برنده خلاصه ایتکه‌ن وه اونك تیل جهتنده‌ن روسچه‌نك استیلاسیغا یولوقماقدا ایکه‌نلگینی‌ده بیلدیر۔ گه‌ن ایدك. روسلقنك بو استیلاسی‌ده ، باشقا استیلالاری که‌بی ،

بارغان ساری قورقونچ بر حال آلماقدادر. روسیه بولشه‌ویکله‌ری یالغز یورتمزنی سیاسی ، اقتصادی جهتده‌ن تام معناسیله بر قیزیل مستملکه حالیغا ئه‌یله‌ترمه‌ك وه تینچ خلقیمزنی سیبسز یوزله‌ب ، مینگله‌ب تورکستاندان هایداب چیقاروب اونك یریگه روسیه‌ده‌ن روس ایشچیسی وه روس موژیکله‌رینی کتیریب اوتقوزماقله قناعت ایتمه‌سده‌ن ، حتی تیلیمزنی‌ده روسلق استیلاسیغا یولوقتورماقدالار.

روسلقنك تورکستاننی قاپلاماقدا بولغان بو هه‌ر طرفلاما استیلاسی — ایسته‌ر تورکستانداغی ، ایسته‌ر چیت أولکه‌له‌رده‌گی — ملتچی وه یورتچی تورکستانلیلارنی‌غنه ایمه‌س ، حتی ساویت أداره۔ له‌رنده ایشله‌مه‌کده بولغان دیگر یورتداشلاریمزنی‌دا ، شبهه‌سز ، قور۔ قو وه اندیشه‌گه توشورمه‌کده‌در. فقط یورتداغی توغانلاریمز تاوش۔ لارینی چیقارا بیلمه‌ك امکانندان محرومدرله‌ر.

حال بوندای ایکه‌ن ، تیل قایغوسی بله‌ن یاقیندان علاقه‌دار بولغان بعضی تورکستانلی ساویت محررله‌ری ، قیزیل قامچی ضر۔ به‌سی قورقوسی وه موسقوا «پراودا»سینك کورسه‌تکه‌ن یولندان چیقماسلق مجبوریتی آستندا بولسا کیره‌ك ، تیلیمزگه کابوس که‌بی چوککه‌ن بو روسلاشما تهلکه‌سینی کورمه‌سلککه سالوب ، تیل خصوصنداغی «کوب یوتوقلار»دان بحث ایتمه‌کده‌درله‌ر. حاضرغی ساویت تورکستانی «ملی» مطبوعاتندا بو خصوصده یازیلغان برقانچا یازولار ایچنده ، بالخاصه «قیزیل اوزبیکستان»نك یوقاریدا ذکر ایتلگه‌ن «مطبوعات کونی»گه مخصوص 5 نچی مای سانداغی اعظم ایوب مقاله‌سی نظر دقتنی جلب ایته‌در. «بوررا (برا) تیل اوچون» باشلوغی بله‌ن یازیلغان بو یازودا مقاله ایگه‌سی تیل وه اونك اهمیتینی سوسیالیزم قوزولوشی نقطهٔ نظرنده‌ن تعریف ایتب تیلنك ایشچی۔ دهقان عامه‌سیغا توشونه‌رلك بولووی لزومینی لینین‌گه استناداً ایلگه‌ری سورگه‌نده‌ن سوڭ یه‌نه لینین‌نك «روس تیلینی تازالاشقا» دیگه‌ن أثرنده‌ن (اوزیچه):

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەرشۇ قوليازمىلار ئامبىرى

«ياقين‌غنه‌دا اوقوشقا اورگه‌نگه‌ن كيشيگه، بر يه‌گيلك صفتيده اجنبی (چيت) سوزله‌رنی ايشله‌تيش عفو ايتله‌رلك بولسا هه‌م ادبيات‌چيلارغا («ليته‌راتورلارغا») بو ممكن ايمه‌س. بزگه، كيره‌كسز اورونلاردا اجنبی سوزله‌رنی ايشله‌تيشكه اوروش آچو وقتی كيلمه‌ديمی؟» جمله‌له‌رينی اقتباس ايته‌در وه سوزيگه دوام قيليب ديدر:

«بز تيلنی عامه‌غا ياقينلاشتريشدا كوب يوتوقلارغا ايگه‌مز. بو يوتوقلار قبر تاشلاری قازيغان، توزانلی آرخيف كتابلاری‌ورقلاغان چاغاتايچيلارغا قارشو؛ بو يوتوقلار كوبچيلكنك طلبيگه قولاق ساليشنی ايسته‌مه‌ی، هيچ كيره‌كسز اورونلاردا اجنبی سوزله‌ر آرقاسيدان هانسراغان «فضيلت» فروشله‌رگه قارشو كوره‌ش نتيجه‌سنده قولغا كيرگيزيلدی. حاضرغی اوزبيك تيلی سوسياليزم قورولوشينك رواجله‌نيشی وه محنتكش عامه‌دا مدنيتنك أوسوشی اساسيده باييماقدا وه كيگه‌يمه‌كده‌در...»

لينين بو جمله‌له‌رله روس تيلينی اجنبی سوزله‌رده‌ن تازالاشغا چاقرغانی كه‌بی، ديگر بر سوزنده‌ده «اوقتوبر تيلی» بولغان روس تيلينك ياراتوچيلاری سانالغان پوشكين، تورگه‌نه‌ف، تولستوی كه‌بی روس قلاسيقلاری وه اونلارنك روسچه‌سی اوچون پروپاغاندا يوروتكه‌ن وه اونلارغا هجوم ايتمه‌گه‌ن ايدی. لينين‌نك اهميتسز بر «امت»ی يرنده بولغان اعظم ايوب «باتر» ايسه ستالين دورينك «ناشاتر» («ناوشاديل»)ی تأثيری آستندا «انقلابچی»لقدا اوز «پيغمبر»ی سانالغان لينين‌ده‌ن‌ده اوزوب كيتيب، اوزينك بوندان بر نيچه يل ايلگه‌ری منسوب اولدوغی بر زمره‌گه، ديمه‌ك اوزينك كيچميشيگه هجوم ايته‌در.

اعظم ايوب‌نك بحث ايتديگی بو «چاغاتايچيلار»، «فضيلت فروشله‌ر» مسئله‌سيگه كيلسه‌ك، بونلار توركستاندا بولشه‌ويك‌انقلابی اوللارندا آوجلانوب، بوتون توركله‌ر اوچون مشترك بر مطبوعات وه ادبيات تيلی ياراتماق فكری طرفدارلاريغا قارشو تورغان «چاغاتايچی، اوزبيكچی» تار «گورونگچيله‌ر» ايدی وه بو «تار گورونگچيله‌ر»ده‌ن بری‌ده مه‌نه شو اعظم ايوب افندينك اوزگنه‌سی ايدی. بو «گورونگچيله‌ر»، او زمانغی فعاليتلاری سايه‌سنده هيچ بولماسا اوزبيك توركچه‌سينی آنچاغنه ياخشی اورگه‌نه بيلگه‌نله‌ر ايدی. اعظم افندی‌ده اوزينك بو كونكی تيل بيلگيسينی وه‌يازا بيلمه‌ك اقتدارينی هه‌رحالدا اوزمانغی «گورونگچيلكی» وه «فضيلت‌فروش»لغی هه‌م «قبر تاشلاری قازيغان» وه «آرخيف كتابلاری‌ورقلاغان»لغی آرقاسندا قازانمشدر. اگر بو بولماسايدی، شبهه‌سز اعظم ايوب‌نك‌ده يازو اسلوبی وه اقتداری تام معناسی بله‌ن «پروله‌تار» بولور ايدی.

ايندی ايسه، وقتيله اوزبيكچه‌نك آنا منبعی سانالديقلاری «قبر تاشلاری» وه «آرخيف كتابلاری»غا هجوم ايتمه‌ك مجبوريتی حس ايتلمشدر. چونكه يالغز روسچه اوچون سويله‌نگه‌ن لينين سوزله‌رينی اقتباس ايتمه‌ك بله‌ن‌گنه «پراودا»نك غضبندان أمين بولوش قيين وه اونگچون بر آزدا اوز كيچميشيگه هجوم ايتمه‌ك لزومی اورتاغا كيليب چيقغان بولسا كيره‌ك.

مقاله ايگه‌سی بو يوتوقلارنك يته‌رلك ايمه‌سلگينی‌ده قيدايتشنی اونوتماغان؛ او تيلنی داهادا بايتماق اوچون عامه تيليده‌ن فائده‌له‌نيش لازم ايكه‌نلكينی اعتراف ايته‌در. ميگله‌رچه ديواری غازيتا، ايشچی‌ـدهقان مجلسله‌ری وه باشقالارنك عامه‌نك تيل بايلغندان فائده‌له‌نيش اوچون ياخشی واسطه‌لار ايكه‌نلكينی بيلديرگه‌نده‌ن سوك ايوب افندی: «اما گه‌پ شونده‌دركه عامه‌نك مه‌نه شو ياشاوچی سوزلارينی پايقاش، اوگا قولاق سالا بيليش وه عملگه آشيرا آليش شرطدر» ديدر وه مقاله‌سينی شو جمله ايله بتيره‌در:

«لينين‌نك روس تيلينی تازالاش توغروسنداغی فكرله‌ری اوزبيك تيلی اوچون آينوقسا مهم وه ضروردر.»

اعظم ايوب افندينك تيلنك بايتيلیوی خصوصنده كيگ خلق عامه‌سينك مهم منبع ايكه‌نلگی وه تيلنك تازالانيشی لزومی حقنده‌

غی فکرلەرینی بزده توغرو تاپامز. بونی هیچ کیمسه انکارایتمەیدر.
فقط شونیده اونوتماسلق کیرەك ، که اعظم ایوبنك مراد ایتدیگی
اهالی تیلینك اساسی چاغاتایچادر؛ وقتیله «گورونگچی» بولغانی
زمان اعظم افندینك اوزیده یالغز «قبر تاشلارندان» ایمەس، کیگ
خلق عاممەسیندانده استفاده ایتکەندر. «بوررا تیل» اوز ماضیسیغا
هجوم ایتمەك بلەن ایمەس، بارغان ساری کوپەیمەکده بولغان روس
سوزلەرندەن تیلنی یاخشی قوروماقله حاصل بولادر. چاغاتای

قوشمچا: بوکونکی روسچه بولشەویك غازیتالاری وه أدبی
اثرلەرینك تیلیده نه محنتکشلەر، نەده ادبیاتچیلەر اوچون قولای
آڭلاشیلیرلق بر حالدا ایمەس. بونی قید ایتمەکدەن مقصدیمز
روس تیلینی مدافعه ایتمەك بولمای، بوکونکی ساویت سیستەمینی
کورسەتمەکدر. چ.

* * *

یالغانچینك آیغاغی یانندا

«یاش تورکستان»نك 25-27 نچی سانلارندا زکی ولیدی
بیکنك «علمی یالغانی» حقنده یازغان مقالەلاریمغا «آتسز مجموعه»
نك 12 نچی نسخەسنده .K. A حرفلەری آستیغا یاشیرینغان افندینك
قیلغان اعتراضیغا خستەلغم سببلی مجموعەمزنك اوتکەن ساندا مفصل
جواب بیره آلماغان ایدم. بو اکوڭلسز وظیفەنی ایندی بەجەر-
مەکچیمەن.

زکی بیکنك «علمی یالغانی» حقندەغی مقالەمنك ماهیتی،
زکی بیکنك خوقند مختاریتی خصوصندەغی مطالعه وه ایضاحینی
بولشەویکچه دیب آتاماغیمدان عبارتدر. بوڭا دلیل اولاراق زکی
بیکنك اوز یازدیقلارینی عیناً اقتباس ایتکەن ایدم. زکی بیك ایسه
اوز کتابنده بولشەویکلەرنك یازدیقلارینی حرفی حرفینه تکرار ایتب
«خوقند حکومتینك یگانه استنادگاهی باصماچیلار رئیسی «ایر-

گەش» ایدی»، وه «حکومت تمامیله سرمایەدارلرك نفوذی آلتنده
بولونیوردی» دیدر. سوڭرا اوزندەن علاوه قیلیب یازادرکه: «حکو-
متكده تقرر ایتمش بر فکری وه پروغرامی یوقدی. روس مکتب-
لەرنده تحصیل گورەن منورلرك بر چوغی بو حکومته ملی اوتونومی
غایەسندەن زیاده بولشەویکلکه راضی اولماق و کەرەنسکی حکو-
متینه صداقت کوسترمك اساسنده اشتراك ایتمشلردی.» وه نهایت:
«چوقای اوغلی مصطفی نشر ایتدیکی خاطراتنده حکومت اعضالغنه
انتخاب اولوندیغی کون بیله اوتونومی اعلانی فکرینه طرفدار اوا-
لمدیغنی، کەرەنسکی حکومتینك سقوطندان صوڭرەده بو حکو-
متنك ممثلی صفتیله ایش قیلوب کوردیکنی فقط هیچ بر کیمسەیه درد
آڭلاتامادیغنی سویلەمەکدەدر.» وه سائره. بوندان سوڭ زکی بیك
ئەلله قایسی بر «میر آلای چانیشەف» حقندەغی بولشەویك یالغانینی
ده کتیریب، بونك اوستیگه «مالیه ناظری معاونی یهودی زیگەل»
توغروسنده اوز خصوصی اویدورماسینی قوشادر.

مەنم مقالەلاریمغا کیم، قای روشده وه قای یرده جواب
بیرمەلی ایدی؟ زکی بیك مەنم یازدیقلاریمنی تکذیب ایته بیلمەك
اقتدارنده ایسه، او اوز تکذیبنامەسینی ثبوتلی روشده یازوب
«یاش تورکستان» ادارەسیگه یوللامالی ایدی. هر گاه مەن مجمو-
عەمزده اونك باسیلیشیغا مانع بولسام یالغز او زمانگنه .K. A افندی
مەنی «دەموقراتیزم» اساسلارینی بوزوده عیبلەیه بیلیردی.

لکن زکی بیك بالذات جواب بیرمەدی. چونکه اونك بیره-
درگەن جوابی یوق. اونگچون اونك اورنیغا .K. A افندی جواب
بیریشکه توتوندی. فقط بو افندی زکی بیککه اسناد ایتلگەن
«بولشەویکچه مطالعه وه ایضاح»نی تکذیب ایتدیمی؟ اصلا. حتی
او بوتوغرودا بر آغز سوزده یازمادی. یالغز ایکنچی درجەده گی بر نقطه
ده، یعنی زیگەل خصوصنده مەنی تکذیب ایتمەککه اورونوب، .K. A
افندی یازادر: «12 نچی تشرین(*) 1924 ده بەرلینده یازیلان

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەرلەر قولىيازمىلار ئامبىرى

عبدالقادر بيك نوتلارندا «شاه احمد فينانس ناظرى» كلمه‌لەرى يانندا چوقاى اوغلونك كندى ئەليله يازيلان شو جمله‌يى گوزومزله گوريورز: «پراكتيچسكى فينانس ايشلرى هينريخ زيگه‌ل خوقند يېرژه‌ووى كاميته‌ت رئيسى قولوندا بولدى. بو كشى حكومت اعضاسى حقنه مالك ايدى».

بونى اوقوركه‌ن تيلگه برنچى گه‌لده شو سوراغ كيله‌در: عجبا .K. A افندى (.K. A نك .A. K ايمه‌سلگى فرض ايتلگه‌ن تقديرده) مه‌نم قول يازوومنى ياخشى تانيدرمى؟ بو سوراغنى بونداى بر نه‌رسه‌نك مه‌نم تامانمدان يازيلغان بولووينه شبهه قيلغانم سببلى بيريب اوتوروبمه‌ن. زيگه‌ل دولت استقراضى اصولينى وه يه‌گى سالوق (ويرگى) سيسته‌مينى توزوش ايشله‌رنده متخصص اولاراق فعال صورتده قاتناشقان، لكن زكى بيك يازغانى كه‌بى «ماليه ناظرى معاونى» بولماغان ايدى. خوقند حكومتنده فقط ايكى گنه ناظر معاونلغى اورونى بار ايدى — ملى مدافعه (مير عادل) وه ايچكى ايشله‌ر (عبدالرحمن اورازاى) ناظر معاونلقلارى. بوندان باشقا هيچ بر تورلو ناظر معاونلغى بولماغان؛ ناظر معاونى بولماغان بر آده‌منك حكومت اعضاسى حقندان فائده‌له‌نه آلماسلغى بەللى بر نه‌رسه‌در. .K. A افندى نهايتده شبهه‌لى وه متردد بولغان مه‌ته شو ماجرادان باشقا هيچ بر تورلو رديه كتيرمه‌يدر.

زكى بيكنى «خوقند حكومتنده معين پروغرام بولماغانى» خصوصنده ياقلاماقچى بولوب .K. A افندى: «اگر پروغرامى معين اولسايدى بو حكومت يالگز ايكى آى سورمه‌ز وه نفوذى خوقنده منحصر قالمازدى» ديب يازادر. مه‌ن هه‌م شو «اگر»ده‌ن باشلايمه‌ن. اگر .K. A افنديك سياسى سوادى بولسايدى، او خوقند مختاريتى وه اونك حكومتى حقنده زكى بيكنك يالغانلارندان باشقا بر نه‌رسه اوقوغان بولسايدى، شبهه‌سز بو كه‌بى نه‌رسه‌له‌رنى يازماس ايدى. اولاً: افندم، «اگر پروغرامى معين اولسايدى او حكومت يالگز

ايكى آى سورمه‌زدى»، كه‌بى «عكسى جهتده‌ن اثبات
„Доказательство от противного“
اصولى جانسز طبيعت ايله مشغول بولادرغان هندسه علمنده قوللانيلا بيلير؛ بو انساننك فردى اراده‌سى بله‌ن علاقه‌دار بولغان جانلى حقيقتلارغا تطبيق ايتله آلمايدر. سزنك قوللانديغڭز «تثبيت» اصوليغا بيريلگه‌ن تنقيدچى وه تاريخچيلار اوزله‌رينك „testimonium paupertatis“, يعنى (علمى) كه‌مچيلكله‌رينى اعتراف قيلغان بولورلار.

ايندى، «خوقند حكومتينك نفوذى» خصوصيغا كيله‌يلك.

زكى بيك: «حكومت تماميله سرمايه‌دارلارنك نفوذى آلتندا بولونيوردى» ديب يازغان. مه‌ن بونى تكذيب ايتدم. .K. A افندى ايسه حكومت نفوذينك يالگز «خوقنده منحصر» قالغانلغندان بحث ايته‌در. نه زكى بيك، نه‌ده اونك مدافعه‌چيسى .K. A افندى خوقند مختاريتى دورنده توركستاندا بولغان. ديمه‌ك، شخصى شاهدلكله‌رى بولماغان سببلى اونلار — زكى بيك بر «تاريخچى» وه .K. A ده اونك مدافعه‌چيسى صفتيله — بو حكومتنك نفوذى حقنده‌غى حكمله‌رينى بو حقده يازيلغان اثرله‌رگه تايانوب بيرگه‌ن بولماليدرلار. بو توغرودا يته‌رلك قادار معلومات منبعله‌رى بار. (خوقند حكومتى توزولوشينك برنچى كونده‌ن اعتباراً ساويت حكومتى هيجانغا كيله باشلادى. بو، زكى بيكنك اوزيگه‌ده، هيچ بولماغاندا بولشه‌ويك سافاروف كتابندان، معلومدر. ساويت حكومتينك بو هيجانيغا سبب، بر مختاريت حكومتى بولغان خوقند حكومتى نفوذينك (خوقند شهرى برطرفده تورسون) حتى يالغز فه‌رغانه‌غا ايمه‌س، ساويت حكومتينى ياقلاغان روس ايشچى وه عسكرله‌ريده‌ن باشقا، بوتون توركستانغا يايلغانلغى ايدى. زكى بيكنك «علمى» يالغانيغا جواباً يازغان مقاله‌لاريمدا بوگا بر قانچا دليلله‌ر كتيرگه‌نمه‌ن.) لكن زكى بيك وه اونك «علمى» يالغانى مدافعه‌چيسى .K. A افندى مطبوع وثيقه‌لارغا كوز يومه‌درله‌ر. اوقوچيلاريمزنى تالديرماسلق

اوچون ایکی مقابل منبعدان آلنغان ایکی‌گنه دلیل کتیرمه‌کله اکتفا ایته‌مه‌ن. بونلارنك بری «یاش تورکستان»نك 29 نچی ساندا باسیلغان «تورکستان مسلمانلارینك 2 نچی قورولتایی قرارنامه‌سی» در. مذکور قرارنامه‌نك 3 نچی ماده‌سنده: «بز 95 فائض تورکستان مسلمانلاری وکیلله‌ری قورولتای قیلیب خوقند شهریده تورکستان ملی مختاریت حکومتینی اعلان ایتدك...» دیله‌در. بو قرارنامه‌نك 1922 نچی یلدا عصیانچیلار منطقه‌سنده یازیلغانلغینه دقتگزنی جلب ایته‌مه‌ن. دیمه‌ك، 4 یل اوتکه‌نده‌ن سوڭدا تورکستانلیلار خوقند حکومتینی اوز حکومتله‌ری دیب ساناماقدا دوام ایتکه‌نله‌ر. بر حکومتنی اوز حکومتم دیمه‌ك، اونك نفوذینی قبول ایتمه‌ك دیمه‌کدر.

کوروگز، خوقند مختاریتی حقنده بولشه‌ویك تاریخچیسی آله‌کسه‌یه‌نکوف قاندای شهادت بیره‌در: «خوقند مختاریتی یالغز خوقند شهریگه وه یاخود فه‌رغانه‌غا مخصوص محلی بر حرکت ایمه‌س، تورکستانك بوتون منطقه‌لارینی اوز ایچیگه آلغان، ملیت آیریلیغیغا قارامای، بوتون تورکستان بورژوآسینی اوزیگه تارتقان وه اوز انکشافینك توزلو صفحه‌سنده تورکستان اهالیسینك بعضی طبقه‌لارینی‌دا اوزیگه جلب ایتکه‌ن عموم تورکستان حرکتیدر»(*).

مه‌نه بربریگه بوتونلای قارشو ایکی منبعده‌ن چیقغان بو شهادتلار «تاریخچی» زکی ولیدی بیك ایله اونك ساخته مدافعه‌چیسی .K. A نك خوقند حکومتی نفوذی حقنده یازدیقلارینك تاملیه یالغان ایکه‌نلگینی کورسه‌ته‌در.

*) „Кокандская Автономия есть движение далеко не местное — кокандское или даже ферганское, это — общетуркестанское движение, охватившее собою его районы и втянувшее в себя всю туркестанскую буржуазию независимо от национальности, и на разных этапах своего развития присоединяющее к себе и некоторые другие слои населения Туркестана“.

بختسزلیغمزغا بو نفوذ یالغز معنوی گنه بولوب قالدی. اوندان کیره‌گینچه استفاده ایتمه‌ك اوچون خوقند حکومتی قولوندا تورکستانی قاپلاب آلغان روس اوردوسیغا قارشو چیقارلق عسکری کوچ یوق ایدی.

زکی بیکنك بولشه‌ویك رهبرله‌ریگه «کوب محترم اورتاق!» خطابیله یازغان وه اونلار حضورنده اوزینی آقلاماق اوچون «مه‌ن حالا چیت أولکه‌له‌رده یوروب عائله‌م وه آنا-آنامنك بولشه‌ویکله‌ر تامانیدان تضییق ایتلوله‌ریگه سبب بولورلق بر حرکتده بولونماغان ایدم» شکلنده‌گی بیاناتی وه «ساویت باشقردستانی انقلاب قومیته‌سی سابق رئیسی زکی ولیدی» دیب امضالاغان مکتوبله‌رینك K. A. افندی تامانیدان تورکیه غازیتالارندا بعضاً بولشه‌ویکله‌ر اوچون «یولداش» سوزینی قوللانغان مقاله‌لار ایله تیڭگله‌شتریلووی‌ده کوب أنائیلك وه بالالقدر. ملاحظه بویوروگز، هه‌ر بر ملی فعالیت ایگه‌سی اوچون حقیقتاً‌دا رذالت سانالادرغان بو مکتوبله‌ر یازیلغان چاغدا زکی بیکنك اوزی تورکستان ملی تشکیلاتینك رئیسی بولوب تورغان ایدی! هه‌ر بر تورکستانلی، وه اوزینی «ملی» خادم (یعنی بولشه‌ویکلك دوشمانی) دیب ساناغوچی هه‌ر بر باشقورت بونی یاخشی بیلمه‌لی وه خاطرندا ساقلامالیدر... اگر .K. A نك بو محاکمه اصولینی جداً قبول ایتمه‌ك لازم کیلسه، او زمان زکی بیکنك 1919 نچی یلدا بولشه‌ویك فرقه‌سیغا کیرمه‌ك اوچون قیلغان موسقوا سیاحتینی تورکیه دولت آده‌ملارینك یاقینداغنه واقع بولوب اوتکه‌ن موسقوا سیاحتله‌ریله، وه خلقیمزنك قانینی نهر که‌بی آقیتغان روس قیزیل قوشونی صفلاریغا زکی بیك تامانیدان یوللانغان بیچاره باشقورت عسکری فرقه‌لارینك بولشه‌ویك بایراغی آستنداغی سوغوشینی‌دا تورك اوردوسینك آناتولودا قهرمانچاسیغا قیلغان ملی قورتولوش محاربه‌سی بله‌ن تیڭگله‌شترمه‌ك ممکن بولور ایدی!...

اگر .K. A نك «یڭگی تورکستان»، فرانسوزچه «اوروپان-ئه-اوقسیدان» “Orient et Occident„ وه «یاش تورکستان» مجموعه‌له‌رنده‌گی مقاله‌لاریمغا قارشو قوللانغان اصلا قبول ایتلمه‌سلك معامله‌سی وه استانبول مجموعه‌سنده هه‌م بالذات مه‌نم هه‌مده «یاش تورکستان»نك سیاسی خط حرکتیمزگه بر شبهه کولکه‌سی سالماق

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

تجربەسینی قیلیب کورووی بولماسایدی، مەنم اوگا بیرەدرگەن جوابمنی بونگله بتیرمەك ممکن بولور ایدی.

*

ایندی .K. A انك «یگی تورکستان»دەگی مقالەمغا قارشو قیلغان معاملەسندەن باشلایمەن. .K. A افندی مەنم زکی بیکنك «علمی یالغانی» حقندەغی مقالەلارم وه اوزینك بو مقالەلارغا عائد جوابی بلەن رابطەسز بر شکلدە مەنم «یگی تورکستان»نك 7 نچی سانداغی مقالەمدان «خوقند حکومتی اعضالارینك فکری اضطرابلاری آگلاشیلیور» دیگەن نەرسەنی چیقاروب یازمشدر. مەن بو مقالەمنی قایتادان دقتله اوقوب چیقدم؛ لکن اونده خوقند حکومت اعضالاری آراسنداغی «فکری اضطراب» حقندە بر سوزدە تاپالمادم. او مقالەدە «موقت خلق شوراسی» اعضالاری آراسندا حکومت سایلاش حقندەغی کورونگەن ایکی تورلو فکر توغروسندە سویلەنەدر. هەمدە بو ایکی تورلو فکر، حکومتنی سایلاشدان اول بولوب اوتکەن ایدی. دیمەك، حکومت اعضالاری آراسنداغی «فکر اضطرابی»نی .K. A نك اوزی اویلاب چیقارمشدر. فقط، «یامان آیتمای یاخشی یوق» دیگەندەك، بو مقالەمغا استناد ایتکەنی اوچون .K. A دان کوب ممنونمەن. چونکه شو مقالەنك اوزی، مەنم اول هەم یازدیغم کەبی، زکی بیکنك «بزدەن کورە بولشەویکلەرگە داها آرتق ایناندرغانلغینی» تصدیقلایدر. حقیقتاًدا او مقالەدە «میر آلای چانیشوف» حقندە مەنه شو سوزلەر یازیلغان:

«تورکستان ساویەت مطبوعاتنك» چانیشوف مختاریتلی تورکستان حکومتی طرفدان باش قوماندان اولاراق تعیین اولونمشدی» دیە یازدیقلاری یالاندر. تورکستان ملی حکومتی چانیشوفی حکومت خدمتنه آلماق دگل، بلکه اونی خوقنددن چیقارمشدی. اونك خوقندە گلمەسی مختاریتچیلارله ساویت حکومتنك مجادلەسی دوروندەدر، که او وقت ملی حکومت داغیلمشدی.» («یگی تورکستان»، 7 نچی سان، 10 نچی صحیفه).

زکی بیکنك اوز «علمی» کتابندە: «چوقای اوغلی مصطفی نشر ایتدیکی خاطراتندە حکومت اعضالغنه انتخاب اولوندیغی کون بیله اوتونومی اعلانی فکرینه طرفدار اولمدیغنی، کەرەنسکی حکومتینك سقوطندەن صوگرەدە بو حکومتك ممثلی صفتیله ایش قیلوب کوردکنی فقط هیچ بر کیمسەیە دردآ آگلاتمادیغنی سویلەمەکدەدر» دیب یازماقله قاندای یالغان سویلەگەنینی اثبات ایتمەك اوچون مەن شو مقالەمدا بر آزدا دوام ایتەمەن. مەنم بو خصوصدا «یگی تورکستان»دا یازغانلارم مەنه شوندەن عبارت:

«... موقت حکومتی تمثیل ایدن تورکستان قومیتەسی اعضالرندن طاشکنددە یعنی تورکستانك حکومت مرکزندە سربست قالان یالگز بن ایدم. روس تشکیلاتلرینك بعض بر ممثللری، آیری آیری صورتدە، بگا مراجعتدە بولونارق یگی حکومت ایله مجادله مرکزی اوله بیلەجك بر حکومت تشکیل ایتمەمی رجا ایتدیلر. بن کندیمی بو وظیفەلری ایفا ایدە بیلەجك قادار مقتدر کورمەمشدم. چونکه بو مجادلەیی موفقیتله دوام ایتدیرمك ایچون ألمزدە هیچ بر واسطه و چارە یوقدی. روس نفرلرینك بر مسلمان ریاستی آلتندە حرکت ایتمەیەجکی پك معلوم ایدی...

«خلق طلبلرینك متشکل بر صورتدە اظهارینه یالگز بر واسطه واردی، که اودە «متحد و بر مسلمان تشکیلاتی» وجودە کتیرمك و اونك نامنه و اونك بایراغی آلتندە اجرای فعالیت ایتمك...

«تشرین ثانینك برنچی کونی ایکی آرقداشمله برابر سمرقندە کیتدك. بورادە بز، اهالینك دەویریلن موقت حکومت بایراغی آلتندە هیچ بر حرکته راضی اولمادیغنه قناعت حاصل ایتدك(*). سمرقنددن فرغانەیە گلدك. بورادەدە وضعیت عینی ایدی: دەویریلن حکومتە طرفدار اولان تك بر مسلمان یوقدی. بو موقت حکومتك تورکستان

(*) بو وضعیتنی بزگە بورونغو کەرەنسکی حکومتینك سمرقند وە فرغانە ولایت قومیسارلاری سلینقو ایله مایەفسکی دە آگلاتغان ایدیلەر. مج.

قومیته‌سیله آز-چوق تشریك مساعی تجربه‌لرمده بنم بو روس موقت حکومتینك حامیسی و جدی طرفداری صفتیله اصرارمه حق و امکان ویرمه‌یوردی...» («یکگی تورکستان» 7 نچی سان، 8 نچی صحیفه)

بو یرده شونی‌ده قید ایتمه‌ك کیره‌ك، که او زمان (1927 نچی یلدا) «یکگی تورکستان» زکی بیکنك اوز رهبرلگی آستندا چیقماقدا وه مه‌نم مقالم استانبول شیوه‌سیگه عبدالقادر بیك طرفنده‌ن آغداریلغان ایدی.

نه قادار عجیبدر، که K. A. گه اوزینك «برلین نوتلارنداغی» «1924 یلغا عائد» ئه‌لله قاندای شبهه‌لی «قید»یمنی کورسه‌تکوچی عبدالقادر بیك وه K. A. افندی، مه‌نم «یکگی تورکستان»ده‌گی مقاله‌منك زکی بیککه قارشو أیگ کوچلی بر قورال، هه‌مده «زکی بیکنك بزده‌ن کوره بولشه‌ویکله‌رگه داها آرتق اینانووی» (مثلا زکی بیکنك «میرآلای چانیشوف» حقنده یازدیقلاری) وه مه‌تی مختاریت مخالفی هه‌مده بورونغی که‌ره‌نسکی حکومتی تشویقاتچیسی قیلیب کورسه‌تمه‌ك تجربه‌سینی قیلماقلا یالغان سویله‌گه‌نی حقنده‌غی قناعتمنی قوتلایدرغان بر قورال ایکه‌نلکیگه اهمیت بیرمه‌گه‌نلر.

لکن K. A. افندینك مه‌نم مقاله‌مده اصلا موجود بولماغان نه‌رسه‌نی تاپیشی (مثلا: «خوقند حکومت اعضالاری آراسندا فکری اضطراب») وه او مقاله‌ده موجود نه‌رسه‌گه — زکی بیکنك «میر آلای چانیشوف» حقنده‌غی یالغانی وه مه‌نم حقمداغی غیبتی توغروسنداغی ردیه‌مگه — کوز یوموش هیچ قیزیق ایمه‌س؛ چونکه زکی بیکنك «علمی» یالغانینی یالغز حقیقتغا کوز یوممه‌ك بله‌ن‌گنه مدافعه قیلماق ممکندر. کوب تأسف ایته‌مه‌ن، که K. A. نك بوندای یالغانینی یالغان بله‌ن مدافعه ایتش اصولی، تورکیه‌نك فکر مجموعه‌سی آتالغان وه بزگه قارشو بوتونلای بیطرف قالووی الازم کیلگه‌ن «آتسز مجموعه» صحیفه‌لارندا قوللانیلمشدر.

(سوگگی کیله‌جه‌ك ساندا) چوقای اوغلی مصطفی

„ملی‌له‌شتریش“ ایشله‌ری

ساویت روسیه‌سی مستملکه سیاستینك 15 ییللق مندرجه‌سی اوستنده بر کوز یوروتسه‌ك اوندا بر قانچا جنسده‌ن «لاشتریش»، «له‌شتریش»له‌ر آراسندا برده بر تورلو مستملکه «ملی جمهوریت‌له‌ری»نده أداره‌له‌رنی ملیله‌شتریش — یرلیله‌شتریش — یرلی خلقغا یاقینلاشتریش دیگه‌ن بر ماده هه‌م کوره‌مز. أصلنده بو ماده ساویت سیاستی پروغرامندا «قولخوزلاشتریش»، «ساویت صنایعینی یاختا بله‌ن تأمین ایتش» که‌بی بر قانچا «ش» سیاستله‌رنده‌ن کوب ایسکیدر. اونك باشی ملتله‌رگه تعیین مقدرات حقی وعد ایتکه‌ن معروف یالغانچی پراقلاماسیون بله‌ن باشلانادر. فقط بو قدر ایسکیلگیگه رغماً بو یازیق ماده ساویت سیاستینك هه‌ر کیم طرفندان بر تورلو ایضاح ایتیله‌درگه‌ن، ألك حنثا قسمی بولوب چیقدی. اون تورت ییلدان بری ساویت مفسرلاری طرفندان تورلو شکلله‌رده تفسیر ایتیلیب، چاینالوب نهایت أداره‌له‌رنی یرلی خلقلارغا یاقینلاشتریش یعنی أداره‌له‌رنی یرلی خلقلار تلیده یوروتوش شکلنده تقرر ایتکه‌ن بولوب کورونه‌در.

بو مسئله کوبده‌ن جیمیقیب، یوقالوب کیتکه‌ن ایدی. بو کون ساویتلار مطبوعاتی یوزینی تولدورغان یاختا ایکین ایشله‌رینی بتیریش، ایکینله‌رنك پلان بله‌ن موافق بولغانلیغنی تفتیش ایتش، «قولخوزلاشتریش»، «قولخوزلاردا‌کی دهقانلارنی سوسیالیستچا تربیه‌له‌ش»له‌ر قاتاریدا برده شو یرلیله‌شتریش مسئله‌سی کورونوب قالدی.

بو حقده اول مرکزی فرقه قومیته‌سی وه اونك اورتا آسیا بیوروسی، سواگرادان‌دا یرلی جمهوریت فرقه وه حکومتله‌ری قرارلار بیردیله‌ر. اوزبیکستان وه تورکمه‌نستان حکومتله‌رینك بو توغروداغی قرارلاری شایان دقتدر. بو قرارلارغا قاراغاندا بر

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

قسم أدارەلەرنك اوتكەن آپريل آيندا يرليلەشتريليب يتكەن بولوشى، بر قسمنكدە شو آلديمزداگى ايبول آيندا وە 33 نچى يلنك باشندا، نهايت 33 نچى يلنك آپريل آيغاچا بوتون اورتا آسيا محلى جمهوريتلەرى أدارەلەرينك يرليلەشوب يتكەن بولوشى كيرەك.

أدارەلەرنك يرلى خلقغا ياقينلاشيشى كيرەكلگى ساويت حكومتيگە بوكون يەنەدە آرتيغراق سيزيلمەكدە بولسا كيرەك. بونى يوقاريدا سويلەديگمز قرار هەم كورسەتمەكدە بولسادا اونى اورتا آسيا بيوروسى ناشر افكارى «پراودا ووستوكا» غازيتاسيغا يرليلەشتريش مسئلەسى اوستيدە كەتتە قورغاندان خبر بيرمەكدە بولغان بر مخبر جودە آچيق قيليب كورسەتمەكدەدر. بو فرقە وە حكومت قرارينك كەتتە قورغاندا أدارە باشيغا كيچيب اوتورغان روس توغانلارى طرفدان شدتلى توسوقلارغا اوچرەمەكدە بولغاندان شكايت ايتمەكدە بولغان بومخبر «لەنين ملى سياستينك شوأدارەلەرنى يرلى خلقلارغا ياقينلاشترو مادەسى توغرى ايشگە آشيريلماسدان پاختا كورەشينى موفقيت بلەن نتيجەلەنديريش ممكن بولمايدر» ديدر.

بو قرارنك تطبيقاتى اطرافندا تورلو تامانلاردان بيريلگەن خبرلەر كورسەتوب تورەدركە فرقەلى، فرقەسز بوتون روسلار بو سياستكە قارشو شدتلى مقاومت كورسەتمەكدەدرلەر.

ساويت حكومتينك بو مسئلەنك تطبيقاتى ايشندە توتدوگى مەتوددە بوتونلاى باشقاچادر. اوزينك وە خلقينك حياتى منفعتينى توشونوب بوتون يرينى پاختا ايكينيگە بيريب آچ اوتوروشدەن قاچقان توركستان دهقانلارينى، مالى وە ملكينى مصادرە ايتيب اوزينى قاماش، سوركون ايتش حتى اعدام كەبى آغير جزالار بلەن جزالانديروب پاختا سياستينى، قولخوزلارغا كيريشدەن باش تارتقان توركستان چارواچى، دهقانلارينى آچ وە يالانغاچ قالديروب قولخوز سياستينى تطبيق ايتكەن، ايتمەكدە بولغان ساويت حكومتى أدارەلەرنى يرليلەشتريش مسئلەسندە يرلى تيلنى اورگەنوچى روس-

لارغا امتياز، مكافاتلار بيرو يولينى توتمشدر. بومسئلەنك 14 يلدان بەرى بر نيچە كرە قوزغالوب اورتاغا قويولغانى حالدا توركەن يرندەن هيچ قيميلداماغان بولووينك سببيدە مەنە شو مەتود بولسا كيرەك. 14 يلدان بەرى حقيقى مفهومندە بر آديمدا آلغا كيتمەگەن بو مسئلەنك 15 نچى يلدادا حل ايتيلە بيلمەسلگى بزچە معلومدر. نقط او بوكونكى قويولدوغى شكلدە ايشكە آشيريلسا بيلە توركستان خلقينك حياتى احتاجيگە ايمەس، «پراودا ووستوكا» مخبرينك ديديكى كەبى يالغز ساويت مستملكە سياستينك ايشيگەگنە يارار. توركستان خلقينك احتياجى أدارەلەرنك هەم شكلى هەمدە روحى اعتباريلە يرليلەشمەسينى، مليلەشمەسينى طلب ايتەدر.

توركستان خلقى اوچون أدارەلەرنك يالغز شكلى اعتباريلە ايمەس، روحى اعتبارى بلەن يرليلەشمەسى، مليلەشمەسى لازمدر. بو ادارەلەرنك روحى اعتباريلە مليلەشمەسى ايسە باومان، غولوشچوكين افنديلەرنك موسقوادان كتيرديكلەرى توركستان خلقينكمنفعتى بلەن قطعياً اويمەگەن مستملكە سياستلەرينى يرلى خلق تيلندە سويلەب تطبيق ايتش بلەن بولمايدر. او أدارە توركستان خلقينك اوز ملى احتياجندەن توققان بر سياستنى تطبيق ايتوچى بر آپپارات بولغانداغنە روحى بلەن مليلەشكەن بولادر. بونيدە موسقوا مستملكەچيلەرى وە اونلارنك توركستانداگى آگەنتلەرى باومان، غولوشچوكينلەر ايشلەمەس، ايشليدە آلماسلار.

اونك يالغز شكلچە مليلەشمەسيدە روس مأموريگە مكافات، امتياز بيريب يرلى تيلنى اورگەتيش بلەن بولمايدر. بر أدارە يالغز مكافات آليش، امتياز قازانيش اوچون توتى قوشى كەبى يرلى تيلدەن بر نيچە كلمە اورگەنگەن ياتلارنك اوتوروشى بلەن مليلەشكەن بولالمايدر. او أدارەنك باشندا او خلقنك تيلينى، روحينى، عرف وە عاداتينى، تأريخينى، تورموش شرائطينى، احتياجلارينى آڭلاب اونڭلە برابر سيزەدرگەنلەرنك اوتوروشى بلەنگنە ممكندر.

دیمەك بر أدارەنك ملیلەشمەسی ، یىرلیلەشمەسی اونك هەم شكلی هەم روحی بلەن ملیلەشمەسیگە وە او أدارەنك باشندا او خلقنك اوز ایچندەن چیققان هەمدە خلقنك اوز طرفدان قویولوب ، اونك احتیاجینی آڭلاغوچیلارنك اوتوروشی بلەن گنە ممكندركە اونی یالغز هەم شكلی هەم روحی اعتباریلە ملی بولغان مستقل توركستان گنە ایشگە آشیرا آلور.

تاش بالتا

* * *

تورك غازیتاچیلغی (*)

III

ایلك تورك غازیتاسی سانالغان «تقویم وقایع» توقوزونچی یاشینی تولدوروب اونچی یاشیغا آیاق باساركەن ویلیام چورچیل (William Churchill) نامندا بر اینگلیز استانبولدە «جریدۂ حوادث» دیگەن بر غازیتا چیقارا باشلادی.

چورچیل استانبولدەگی حمیدیە تربەسی قارشیسندا بولغان بنادە مطبعە تأسیس ایتب ، 1840 دە آوغوستنك برنچی كونی (1256 هـ. جماذی الاخر باشندا) «جریدۂ حوادث»نك ایلك نسخەسینی چیقاردی. غازیتا 27-40 سانتیمەتر بویوكلگندە یعنی «تقویم وقایع»دان آزغنە كیچیكرەك ایدی. «تقویم وقایع»غا اوخشاتیش وە ساغدان باشلاش اوچون ایلك صحیفەسی بوش قویولمشدی.

مندرجەسی: «جریدۂ حوادث»نك باشلانغیچندا معارف وە عرفاننك كیرەكلگی ؛ غازیتا مطالعە ایتدیكچە مملكت ایچندە هەم تیشندا بولوب تورگەن وقوعاتدان خبردار بولوناجاغی ؛ غازیتالار سیاست ، عسكرلك ، تجارت وە باشقا خصوصلارغا عائد أڭ كیرەكلی خبرلەر تارقاتادرغانیدان غازیتا اوقونگ هەر صنف اوچون فائدەلی بولغانلغی ؛ «دولت علیە»دە «تقویم وقایع» نامیلە معتبر بر غازیتا نشر ایتلمەكدە ایسەدە رسمی بولوب هەر تورلو وقوعات وە

(*) باشی «یاش توركستان» نك 28 وە 30نچی سانلارندادر.

وە كیچیك حادثەلارنی باسا آلماغانلغی اوچون بو كەمچیلكلەرنی تولدوروش مقصدیلە «دولت علیە و ملت اسلامیەنك خیر خواه صمیمیسی اینگلترەلو كمبضاعە چرچیل»نك حكومتنك رخصتیلە اوشبو غازیتانی چیقاریشغا باشلاغانلغی ؛ شو غازیتادا «در سعادت وممالك محروسەدە ظهورە گلن وقوعات ایلە ممالك اجنبیەدە وقوعبولان بعض حوادث نافعەیی وسائر هنر و معارف و صنایع و تجارتە دائر اخبارات و افادات لازمەیی حاوی اولاراق اون كوندە بر دفعە چیقاریلوب مشتریلەری طرفنە مخصوص موزعلرایلە كوندریلەجگی» ؛ ییللغی 150 ، آلتی آیلغی 75 غروش ایكەنلگی ؛ اوی وە دوكانلارینی ساتماقچی وە یا كیراگە بیرمەكچی بولغانلارنك كیلیب ییرلی ییریلە خبر بیردیكلەری تقدیردە غازیتادا باسیلیب اعلان ایتلەجەگی وە بوڭا طالب بولغانلارنك باغچە قپوسندە جنتمكان سلطان حمید خان حضرتلارینك تربەلەری قارشیسنداغی غازیتا خانەغا مراجعتلاری و. ب. یازیلمشدر.

وقعەلەر ایچكی هەم تیشقی خبرلەرگە آیریلیب ، كوپینچە غازیتانك بویوك قسمینی چیت أولكە خبرلەری ، «حوادث اجنبیە» ستونی ، آلار ایدی. او زمان تەلغراف بولماغانیدان تیشقی خبرلەر دڭز هەم قورۇق یول پوستەسینك كیلترگەن اجنبی غازیتالاردان ترجمە قیلنار وە بو خبرلەر باسیلاركەن آرا-سیرا ایضاحات هەم بیریلەر ایدی. مثلا ، «فرانسە دولتندە ایكی شورا مجلسی اولوب بریسی وكلا و مختاران ملت مجلسیدركە آڭا شامبردە دەپوتە (Chambre des Députés) دیرلر و بریسی اصیلزادە مجلسیدركە آڭا شامبر دەپر (Chambre des Pairs) دیرلر. بونلر قیش موسمی آچیلوب ، یاز موسمی قپانیرلر». اسویچ-نورویچ قرالینك أولومی مناسبتیلە بو مملكت حقندە تأریخی ، جوغرافی ، سیاسی ، أداری معلومات بیریلگەنی كەبی او زمان آوروپانك هەر تامانیغا یاییلماقدا بولغان «واپور عربەسی»غا (تیمیر یولنك او زمانكی آتی) اوخشاش یەڭی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

ماكنەلەر حقندەدە قيسقاچا ايضاحلار بيريلمشدر.

5 نچى ساندا «اسكندريەدە بولونان محرريمزدەن وارد اولان بر قطعه مكتوب ترجمەسى» باشلقلى تورك غازيتاچيلغينك ايلك مخابر يازيسى بار. يەنە شو نسخەدە «ايپەكنگ ظهورى» وە 6 نچى ساندا «باموغنگ ظهورى» ديگەن يازيلار باردر.

«جريدۀ حوادث» ايچكى خبرلەرنىدە كوپينچە استانبولدە چيقيب تورگەن فرانسزچە، اينگليزچە وە باشقا تيللەردەگى غازيتالاردان ترجمە وە اقتباس ايتەردى.

1844 نچى يلغى نسخەلەرندە غلطەدەگى هوجە ميخائيل تياتروسندا اوينالغان ايتاليانچا پيەسلەرنك قيسقاچا مفهومى وە بعضىلارينك موسيقيسى ايلە بستەكارى توغروسندادا قيسقاچا معلومات بيريلمشدر.

1846 دە «جريدۀ حوادث»نك امتياز ايگەسى ويليام چورچيل أوز اجلى ايلە أولدى. اونك اورنيغا اوغلى آلفرەد چورچيل كيچيب غازيتانى أدارە ايتە باشلادى («تقويم وقايع» نومرو 306، 10 ذى‌القعده 1262 ھ.)

شو يلى «حوادث نوعيه» ناميلە يەگى بر ستون آچيليب، سياسى بولماغان نوقول مدنى خبرلەر باسيلا باشلادى. يەنە شو يلغى نسخەلەرندە باسيلغان اعلانلار آراسندا پيانوچى آوروپالى بر خاتوننك ايستەگەنلەرگە پيانو چاليشنى اورگەتەجەگى وە اونك محلى غازيتا أدارەسندەن بيلديريلەجەگى... حقندەدە بر بيلديريش بار.

ارتحال اعلانى باسيش اصولى هەم «جريدۀ حوادث»دە باشلامشدر.

1847 دە چيققان بعضى نسخەلەرندە شطرنج مسئلەلەرى بار.

1848 دەگى 412 نچى ساندان «فرانسيه قونستيتوسيونى يعنى قوانين ملكيەسى» عيناً بر نيچە نسخەدە نشر ايتلمشدر.

قيريم محاربەلارينى ياقيندان تعقيب ايتمەك اوچون آلفرەد

چورچيل 1854 دە قيريمغا كيتدى. چورچيلنك بو سياحتى اثناسندە «جريدۀ خوادث» صحيفەلەرندە قيريم خبرلەرى كوب باسيلغانيدان چيت أولكە خبرلەرى بورونغيا قاراغاندا آز كورولدى.

تيلى: باشلانغيچ دورندە شكل، مندرجە جهتندەن «تقويم وقايع»دان هيچ آيرماسى بولماغان «جريدۀ حوادث»نك تيلى وە يازى طرزىدە اوزونچە زمان ايلك غازيتانك اوزيگنەسى بولوب قالغان. بو ايكى غازيتانك فارسچا-عربچە مترادف (Synonym) سوز هەم تركيبلەردەن توزولگەن اوزون جملەلەرى، تورك خلقينك كوپچيلگيگە قيين آڭلاشيلادرغان وە توركستانليلارنك «مدرسە تيلى» ديب آتاديقلارى «اسكى يازى توركچەسى»گە اوخشايدر. بو ايسە يەگيلەشمەك آقيملارينك خلقمز آراسيغا يايليشندا ياقيندان قاتناشغان ياش فكرلى مدرسەليلەردەن قالما ايزلەردر.

غازيتا بيتلەرندە 1840-1864 لەردە آوروپا وە آمريقادا جريان ايتكەن ملى، سياسى، اجتماعى حادثەلەر حقندە بحث ايتليركەن تيليمزگە مطبوعات آرقالى قونستيتوسيون، قوانين موضوعه، ليبرال، راديقال، نطق رسمى، مجلس كەبى يەگى سوزلەر كيرە باشلادى. آينقسا 1849 دەن سوڭ اختلال، جمهوريت، متفق، عصيان، ملت مجلسى، امتيازاتغا اوخشاش سوزلەرنىدە اوچراتامز.

قاتناشوچيلار: 1864 نچى يلدا (2 شعبان 1281 ھ.دە) تارقاتيلغان مطبوعات نظامنامەسى بويونچە غازيتالارنك سوڭندا مسئول كيشينك اسمينى كورسەتيش لازم ايدى. «جريدۀ حوادث»نك سوڭداغى «چرچيل»(*) امضاسى 1877 يلندا (1294 ھ. ربيع الاخرنك 15 ندە) چيققان 3354 نسخەسيگەچە بار. اوندان سوڭراغى نسخەلەرندە «ژوزف» اسمى يازيلمشدر. بو غازيتانك برنچى يلندا «تقويم وقايع» يازيچيلارندان نظيف افندى، سوڭرالارى رامز پاشا زادە

*) «جريدۀ حوادث» بيتلەرندە چورچيل (Çörçil) هەر دائم «چرچيل» شكلندە يازيلمشدر.

عزت بيك (*)، مناسترلی امیرزاده عائله‌سنده‌ن حافظ مشفق،
استانبوللو علی عالی، منیف پاشا، أمین فردوسی وه سعید پاشالار
قاتناشقانلار. احمد راسم بيك شناسی حقنده یازارکه‌ن «جریدهٔ
حوادث»نك سوك ییللارندا شناسی وه سریا بیکله‌رنك‌ده قاتناشقان-
للقلارینی، شاعر عصمت ایله صالح افندیله‌رنك ترجمانلق‌ایتکه‌نلکله‌رینی
قید ایتمشدر. «جریدهٔ حوادث»غا قاتناشقانلار امضا آتماغانلارندان
اونلارنك یازیلارینی آجراتیش وه تانیش ممکن أیمه‌سدر.

*

حکومت «جریدهٔ حوادث»غا مادی هه‌م معنوی یارده‌م کور-
سه‌تمشدر. ویلیام چورچیل سوگرا اوغلی آلفره‌د چورچیل گه حکو-
مت طرفندان 2500 غروشلق آیلق بیریله‌ر ایدی («تقویم وقایع»
نومرو 306، «جریدهٔ حوادث» نومرو 112). مرتبله‌ری قوله‌را ایله
حاستالانیب قالغانلاری چاغدا حکومتنك بویروغی ایله «مطبعهٔ
عامره»دان مرتب بیریلدی. بر یانغیندا مطبعه‌سی یانمشدی؛ حکومتنك
ایشکه آرالاشیسی آرقاسندا «جریدهٔ حوادث» یه‌گی مطبعه قورو-
لغونچا «مطبعهٔ عامره»دا باسیلیب توردی. «جریدهٔ حوادث» حقنده
یازیلغان معلوماتلارغا قاراغاندا، بو غازیتا اوقوچیلارینك سانی
برنچی اوچ ییل ایچنده 150 نی آشماغان ایدی. بو غازیتا 1860
گه‌چه اورتا حسابله هه‌ر ییل 50 نسخه چیقمشدر.

1842 ده «جریدهٔ حوادث»نك ئه‌رمه‌نیله‌ر اوچون ئه‌رمه‌نی
حرفله‌ری وه توركچه عباره ایله اوچ آی ایچنده 12 نسخه‌سینی
چیقاردیلارسادا، بو اوچ آی ایچنده 30 ده‌ن آرتق اوقوچی تاپیلما-
غانلغی، بو آزغنه مقدارنك بر غازیتا اوچون کافی بولماغانلغی
هه‌مده بو حالنك ئه‌رمه‌نیله‌ر اوچون‌ده یاقیشماغانلغی یازیلمشدر.
عربستان اهالیسی اوچون «مراة الاحوال» نامیله عربچه‌سی‌ده
چیقمشدر.   (بیتمه‌دی)   توقتامش اوغلی

(*) رامز پاشازاده عزت بیکنگ «خریطهٔ قپو دانان دریا» دیگه‌ن قپودان
پاشالار ترجمهٔ حالی «جریدهٔ حوادث» نك 1009 نجی ساننداں باشلاب تفرقه حالندا
باسیلمشدر.

شو آی باشلارندا سوریه‌ده جمهورت باشلوغی سایلاوی بولوب اوت-
دی. بو سیچکیده محمد علی عابد بيك جمهوریت باشلوقلغیغا سایلاندی.
بو کیشی سلطان عبدالحمید زمانندا ترکیه‌ده مهم رول اویناغان عزت
پاشانك اوغلی بولوب، سوریه تورکیه‌ده‌ن آیریلماسدان بورون واشینغ-
توندا تورکیه بویوك ایلچیسی ایدی.

* * *

تورکستان خبرله‌ری

معارف ایشله‌ری

«دوشه‌نبه»ده چیقادرغان «رهبر دانش» مجموعه‌سی بو ییلغی
4 نجی نومروسنده رسمی منبعله‌رده‌ن آلغان معلوماتیغا اساسلانوب
تورکستانك تاجیکستان قسمندا معارف ایشله‌رینك قاندای حالدا
ایکه‌نلگینی توبه‌نده‌گیچه تصویر ایته‌در:

«— تاجیکستاندا خلق معارفینك که‌مچیلکله‌رینی توزه‌تمه‌ك
اوچون کوب آقچا صرف ایتلگه‌ن بولسا هه‌م هیچ بر نتیجه چیقما-
سدان آقچالاردا بیهوده یوقالیب کیتدی...

معلمله‌ریمزنك کوپی 6-9 آیلق قورسلاردان چیققان بولوب
اکثریتله آز سوادلیدر.»

تاجیکستاندا موجود 10 عدد اختصاص مکتبی (ته‌خنیقوملار)
حقنده «رهبر دانش» شوندای یازادر:

«بو مکتبله‌ریمز اوقوچیلارغا أڭ ابتدائی معلوماتنی‌دا بیریش
اقتدارنده ایمه‌س. بو ته‌خنیقوملاریمزنك حالی ابتدائی مکتبله‌ر
حالندان هه‌م یامان...»

قازاغستان مکتبله‌رنده

«سوسیالدی قازاغستان» غازیتاسینك 27 نچی آپریل سانندا

بيلديريشيگه قاراغاندا ، باشلانغيچ مكتبلەردە 1932 نچي ييل اوچون
9 ميڭ 238 اوقوتوچي يتوشمەيدر.

خاتون ـ قيزلار حقوقيغا بولشەويكچە رعايه

«قيزيل اوزبيكستان»نڭ 28. II. 32 دە چيققان 48 نچي
ساندا ساويت مأمورلارى وە فرقه اعضالارينك خاتون-قيزلار
حقوقيغا قطعياً رعايه قيلماى هەر تورلو رذالتلارغا بيريليب يور-
گەنلەريگه عائد اوزون بر فقره بار. شو فقرەنك بر قسميني توبەندە
اوزيچه كوچورەمز:

«دەناو رايونى ميليس باشلوغى مردان بيش خاتون آلوب
قويوب يوباردى. سوڭغى خاتوني بر قومسومولقاني (قوممونيست
قيزني) پەرەنجيگه اوراب آلدى. قيديرو شعبەسينك باش آگەنتى
سلطان قول اوغلى لاله خان ديگەن خاتونيني ايكى كوندەك بالا-
سيله كوچەگه هايداب يەنه خاتون آلدى وە بورونغى خاتوني بلەن
بالالاريني باقيمسز قالديردى. «ييش ييللق اوزبيكستان» نام قو-
لخوزدەگى فرقه اوزەگى كاتبى وە فرقه-شورا مكتبى مديرى
دانيار اوقوش اوچون كيلگەن ياش قيزلارني يولدان اوروش وە
بوزغونچيلق كيفيتلەريني رواجلانديرا ياتير...»

باشقارما: بشريت اخلاقى اورنيغا نادان قومموتيزم اخلاقى
حكم سورەركەن بوندان باشقاچا بر نتيجه كوتولەمەس.

لاتين الفباسيغا ساووق قاراشلار

توركستاندا كوبدەن ساويت أولكەسندە قابول ايتلگەن لاتين
حروفاتيغا اوتولگەن بولسا هەم بو الفباني اورگەنيشدەن بويون
قاچيريب يورگەنلەر حقندە تيز-تيز شكايتلەر ايشيتليب توروبدر.
حتى فرقه اعضالاريدان مسئوليتلى اورونلەردە بولغانلارنك كوپ-
چيلگيدە لاتين الفباسندە سوادسز ايمشلەر. حكومت آپاراتندا او-
تورگەنلەر هەم لاتين حروفاتيله يازى يازيشدان تارتينار ايكەنلەر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
… قولىيازمىلار ئامبىرى

قوقند رايوندا خلققا أڭ ياقين أداره ساناالغان پاختا اتفاقى ايشلەرى
آپاراتنداغى معاملاتنك يوزدە 95 ى روسچه وە يوزدە 5 ى توركچه
يوروتولەر ايكەن. بودە عرب حرفلەريله...
(«قيزيل اوزبيكستان» 26. II. 32).

آزوق مسئلەسى

توركستان غازيتالارنداغى بعضى خبرلار اوندە-موندە آچيلغان
وە خلقنك آنجاق كيچيك زمرەسى اوچون گنه آشاو امكانى بولغان
آشخانەلارداغى احوالنكدا اصلا قانيقارلق بولماغانيني وە بو يير-
لەرنكدە «روسلارنك تورەچيلگى» آستندا ايكەنلگيني آپ-آچيق
كورسەتمەكدەدر. مثال اوچون «ق.اوزب.» غازيتاسينك 17. IV. 32
دە چيققان 89 نچي ساندان توبەندەگى ايكى خبرني اوزيچه
كوچورەمز:

1 — «تەرميز مخبريمزنك خبريغا قاراغاندا ، شهردە آچيلغان
برنچى آشخانەغا آوقاتلانيش اوچون كيرگەن كيشى اوچ ساعتسز
آوقات آلا آلمايدر. آشخانەدا ييرلى تيلنى بيلوچيلەر يوق. تورە-
چيلك حددەن تاشقاريدر. ييرلى دهقان وە اوقوچيلار كوب
قينالماقدالار.»

2 — «كەرمەنه شهرندەگى برنچى آشخانه مديرى آوقاتلا-
نوچيلارغا بر كوزدەن قارامايدر. آشخانەدا 2000 گه ياقين كيشى
آوقاتلانسا هەم هەر بريگه بر خيلدا قاراماسدان ايكى يوزلەمەلك
اوتەدى. بعضيلارى اوچون جاركاب ، پالاو كەبى آوقاتلار تاييار-
لانغاندا ، كوپچيلك ايشچى ، قولخوزچى وە اوقوچيلارغا بونداى
آوقاتلار بيريلمەيدر. آشخانەدا ييرلى خدمتچيلەر بولماغانيدان روس
تيليني بيلمەگەن ييرلى ايشچى وە قولخوزچيلار آشخانەغا كيريب
آشاشدا قينالادرلار. رايون قوئوپەراتيف وەكسبه تشكيلاتلارى بر
مرتبه هەم بو آشخانەنك احوالندان خبر آلغان ايمەسلەر.»

تیمیر یول قضالاری

22. IV. 32 ده چیققان «قیزیل اوزبیکستان» غازیتاسینك بیرگه‌ن خبریگه قاراغاندا، تورکستانده اوتکه‌ن یلنك نویابر وه دیقابر آیلارندا 1703 وه شو ییل غینوار آیندا 282، فیورالده 416 مارتدا 638 تاپقیر تیمیر یول قضاسی بولغان.

یه‌نه شو غازیتانك یازغانیغا کوره، حاضر اورتا آسیا تیمیر یولندا(*) 45 میگ 576 کیشی ایشله‌یدر. بونلارنك 11 میگ 264 ی یعنی یوزده 25 ی تورکستانلیلاردر. تیمیر یولنك بر میگ 8 نفرده‌ن عبارت مهندس-ته‌خنیك کوچله‌رنده‌ن آنجاق 28 ی تورکستانلی‌در.

سوسیالیزم تورموشی قوروچیلارنك بیایم سویه‌سی

تورکستانداگی قوممونیست فرقه‌سی تشکیلاتلاری اوچون مارقسیزم-له‌نینیزم نظریه‌سی بله‌ن قوراللانغان وه مفکوره میدانیدا فرقه‌نك باش یولی اوچون کوره‌شوچی قوممونیستلار یتکیزیش مقصدیله تاشکندده «اورتا آسیا قوممونیستلار دارالفنونی» نامیله بر یوکسه‌ك مکتب آچیلمشدی. بولشه‌ویکله‌رنك ادعالاریغا کوره، بو مکتب تورکستانلیلارغا حقیقی مارقسیزم وه له‌نینیزم مفکوره‌له‌رینی ایمله کوچی کوچله‌ر یتیشدیره‌جه‌ك وه بونلار تورکستاندا ساویت ره‌ژیمینك توبده‌ن ییرله‌شیب سوسیالیزم تورموشی قورولوشیغا خدمت ایته‌چه‌کله‌ردی. ترتیب بویونچا بو «اورتا آسیا قوممونیستلار دارالفنونی»غا فرقه وه جماعت ایشله‌رنده فعال بولغان تجربه‌لی قوممونیستلارنك کیریشله‌ری کیره‌ك ایکه‌ن کوپینچه اوز تیلیده اوقوش وه یازیشنی بیلمه‌گه‌ن سوادسزلار هه‌م قابول قیلنغانلار. اونگچون

(*) «اورتا آسیا تیمیر یولی» دیب وقتیله شو اسمله آتالغان «قیزیل سو - تاشکند» ایله بورونغی «تاشکند - اوره‌نبورغ» تیمیر یولینی آتایدرلار. باشقارما.

سوادسز قوممونیستلارغا مارقس-له‌نین تعلیماتلارینی چوقور اورگه‌تیش امکانی بولماغان. («ق. اوزب.» 32 .IV .24 سان 95).

باشقارما: سوادسزلارنی قابول ایته‌درگه‌ن دارالفنون، بزنك تورکستان که‌بی ملی پروله‌تاریاتی بولماغان حالدادا (له‌نین‌نك اونونچی فرقه قورولتایندا سویله‌گه‌ن نطقیغا باقیلسین) پروله‌تاریات دیکتاتوراسی حکم سورمه‌کده بولغان بر مملکتده‌گنه بولا بیلیر.

سورگونله‌ر، قاچقینلار، قاماشلار، آتیب أولدوروشله‌ر

1 — (تورکستان چیگه‌ره‌سنده‌ن آلنغان مکتوبده‌ن.) اوتکه‌ن ییل آوغوست سوگلارندا تاشکند وه نامانگان اطرافنداغی قیشلاقلاردان ایکی میگده‌ن آرتق عائله‌نی اوز یورتنده‌ن سورگون قیلیب اوقراینانگ خه‌رلینسکی رایوندا قورولغان ساویت خوجالقلاری («ساوخوزلار»)غا کیلتریب ایشله‌تمه‌کده ایدیله‌ر. حکومت بونلارنی شو ییل آپریل باشندا اسکاداوسکی دیگه‌ن رایونغا کوچوروب، اورونلاریغا تورت یوز خوجالقدان عبارت تورکستان کوچه‌به‌له‌رینی کیلترمشدر. مسئول وظیفه‌ده ایشله‌ب تورگه‌ن قوممونیستلارنك ئه‌یتکه‌نیگه قاراغاندا، ساویت حکومتی تورکستاندان کیلتریلگه‌ن بو میگله‌رچه دهقان وه کوچه‌به‌له‌ر آرقالی اوقرایناداپاختاچیلق وه چارواچیلقنی ترقی ایتدیرمه‌کچی ایمش.

2 — (مشهدده‌ن آلینغان مکتوبده‌ن.) تورکمه‌نستاندا أدارهٔ عرفیه حکم سوره‌در. اوبالار قازاچی عسکرله‌رینك شدتلی قاراماغی آستندادر. قازاچیلار تورلو بهانه‌له‌ر ایله اوبا خلقینی قیناب، اونلاردان مال وه پول ایسته‌یدرله‌ر وه هیچ نه‌رسه بیره آلماغان بایاقیش خالقنی اوروب أوله‌رلك درجه‌گه یتکیزیب مالللارینی تارتیب آلیش قانون حالیغا کیرگه‌ن. اوبا خلقی بونداى غیر انسانی معامله‌گه چیدی آلمای تورلو آغیرلقلار بله‌ن تورکستان چیگه‌ره‌له‌رینی آشیب

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

اسلام حکومتی ایرانغا سیغینماقدا. ایرانغا قاچیب چیققانلارنك‌دا حاللاری غایت آغیر. بو توغرودا شاهنشاه پهلوی حضرتلاریغا یازیلغان عریضەلار بیریگە یتیشە آلمای نتیجەسز قالوب کیتمەکدە. ایرانداغی قاچقینلارنك بو فجیع وضعیتی او تاماندا‌غیلارغا معلوم بولغانی حالدا یەنە قاچقینلار آقینی کون‌کوندەن کوچەیمەکدەدر.

3 - چیمکند اطرافندا فعال باتراقلاردان صدیق تاجی بای اوغلینی 17 نچی مارتدا أولدیرگەنلکدە عیبلەنوب توبەندەگی آداملار آتیلیشغا حکم ایتلگەنلەر: خان سعید أوتەمبای اوغلی، بای موسا کمال اوغلی وە داود بازار بای اوغلی. آل سعید، خان سعید أوتەمبای اوغوللاری، ستار بای تورسون اوغلی — هەر بری 8 یلدان، شوواقبای بازار بای اوغلی وە اوتار بای قاراجان اوغلی هەر بری 6 یلدان قاماقغا حکم قیلنغانلار. («سوسیالدی قازاغستان» 29 نچی آپریل سانی).

4 — تورکستان چیگەرەسندەن آلینغان معلوماتغا قاراغاندا، بو سوگ وقتلار تورکمەنستاندا تورکمەن مهم سیمالاردان کوب کیشیلەرنی توتوب، بعضیلارینی آتیب أولدورگەنلەر. عشق‌آباددا بر کون ایچندە 27 کیشینی توتکەنلەر. بونلار ایچندە سید مراد عوض بای اوغلی، خواجە گەلدی، قهقەجان بیردی اوغلی‌لاری بار...

*

باشقارمادان: باش محرریمز چوقای اوغلی مصطفی بیکنك آدرەسی کیلەجەك ایول (تموز)نك 15 ندەن باشلاب توبەندەگیچەدر:

7, Square de la Fontaine
Nogent s. Marne (Seine)
France

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Herbert Wolf, Berlin SO 16
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

مکتبلەردە: تورکستانلیلارنك حاللاری مکتبلەردەدە باشقا خصوصلاردان یاخشی ایمەس. مثال اوچون هیدرو-تەخنیکوم‌مکتبینی آلایلق. بو مکتبدە تورکستانلیلار حالینك حددەن تاشقاری یامانلغی حقندە هەر زمان شکایتلەر ایشتیلەدر؛ لکن بو شکایتلەردەن هیچ بر زمان بر نتیجە چیقمایدر. یەنە عینی «تورکمەنسکایا ایسکرا»دان تورکستاندا ایگ کیرەکلی بر ساحە بولغان خوجالق ایشلەرندە «ملی متخصصلار» یتوشدیرمەك اوچون آچیلغان هیدرو-تەخنیکوم مکتبندە موسقوا بولشەویکلەری تاماندان برپا قیلنغان «بین‌الملل قارداشلق»دان بر نیچە نمونەوی مثاللەر کتیرەمز: مکتبنك تعلیم تربیە مدیری بولشەویك ژیلیتسین روس اوقوچیلارینی ئەلەکتریك بلەن یاروتولغان بولماغا یرلەشدیرتکەن... تورکمەن اوقوچیلارینك کیر*کیملەرینی یاخشی یومایدرلار. بونلارغا وقتندە چای حاضرلامایدرلار؛ «روس اوقوچیلاری ایشدەن قایتغونچا کوتوب توریکلەر» دیدرلەر. روسلەر ایسە کیچ ساعت 12 دە کیلورلەر. روسلارغا، اونلارنك تورکمەنلەردەن کیچ کیلولەریگە قاراماسدان، یمەکنی تورکمەنلەردەن بورون بیرورلەر.

باشقارما: تورکستاننك یالغز تورکمەنستان قسمیغا عائد بو معلومات بزنك تورکستاننك مستملکە حالیغا عائد دائمی صورتدە بیرگەن وە بیریب تورغان شهادتمزنك توغرولغینی آپ-آچیق کورسەتەدر. مستملکە بولماغان قایسی بر أولکەدە یرلی خلقغا «توبەن عرقلی» دیب قارایدرلار؛ تورکستان ساویت مکتبلەرندە خلقیمزنك یولوقوب تورغان بو آغیر حاللارینی مستملکە بولماغان بر أولکەدە کورش ممکنمی؟

Yach Turkestan

Juin 1932 (Le jeune Turkestan) No. 31

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

یولیمزغا توغری کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنگ بیتلەری
آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطلەری:

ییللغی 4 دولار، آلتی آیلغی 2 1/4 دولار، اوچ آیلغی 1 1/2 دولار

سایغیلی اوقوچیلار

«یاش تورکستان»نی اوزگزگنه اوقوش بیلەن قانیقمای، اونی باشقالارغا هەم اوقوتوش اوچون هەر تامانغا تارقاتینگ.

تورکستان چیگەرەلەریگە یاقین یرلەردە یاشاوچی اوقوچیلاریمزدا مجموعەمزنی یورتمزگه کیرگیزیشکه کوبرەك حرکت ایتمەکلە بزگه یاردەم ایتسینلەر.

«یاش تورکستان» تورکستان ملی استقلالی دوستلاریندان مادی وە معنوی یاردەم کوتەدر. اعانه بیروچیلەرنك اسملەری مجموعەمز صحیفەسندە باسیلاجاقدر. باشقارما.

مجموعەمزگه تیوشلی هەر تورلی یوللانمالار اوچون آدرەس:

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France